

A MAGYAR HADI FÓTANODA, 1848–1849

Az önálló magyar hadügy egyik fő pillérét képező katonai felsőoktatás intézménye, a „nemzeti hadiiskola,” „egy katonai akadémia” felállítása érdekében 1790-től 1848-ig folyó politikai küzdelem során a magyar országgyűlések számos tervezetet és törvényt alkottak.¹ Az 1790-91. évi országgyűlésen először felvetett eszme, hogy Budán „nemzeti hadiiskolát állítsanak fel,” nem aludt el. A Budán létesítendő magyar katonai akadémia első ismert tervezetét a később neves építész és hadmérnök vezérőrnagy, akkor még mérnökkari százados, Péchy Mihály 1792. január 26-án készítette el. A 15 főlíóra rúgó terv címe: „Egy katona iskola formálásához való summás Első Munka.”² Szerzője részletesen felvázolja, miért szükséges és hogyan épüljön fel a budai magyar katonai akadémia; befejező soraiban pedig kijelenti, hogy dolgozata lapjai „vajha egy Militariss Académiának készítésében csak szemetes Materialékkul is szolgálhatnak: úgy örömmel ehhez való bővebbesztéshez készülvén minden erőmet egy ilyen hasznos munkának kidolgozására fordítanám.” Ám Péchy Mihály munkájára akkor még nem volt szükség, az 1792. évi magyar országgyűlésnek nem sikerült elfogadtatnia az első magyar katonai akadémia létrehozását.

A Katonai Ludovika Akadémiáról szóló 1808. évi VII. törvénycikk formálisan létrehozta ugyan a nemzet által követelt magyar katonai felsőoktatási intézményt, de tényleges megnyitását és a magyar nyelven folyó tisztképzést a Habsburg Birodalom érdekeit féltő uralkodó és Udvari Haditanács megakadályozta, lehetetlenné tette. Az első önálló magyar katonai felsőoktatási intézmény több, mint fél évszázada húzódo történetében 1848 márciusa hozta meg a gyökeres fordulatot.

Az 1848 márciusában elfogadott és áprilisban szentesített törvények honvédelmi és katonai paragrafusai lehetővé tették, hogy az 1848. április 11-én hivatalba lépő első

¹ L. Kossuth Lajos: Ludovicea polytechnicum. *Pesti Hirlap*, 1843. 3. (270.) 515-517. o.; Fekete Pál: Ludovicea s Polytechnicum. *Társalkodó*, 1843. dec. 17. (100.) 397-399. o.; Szontagh Gusztáv: Ludoviceum Progressista szempontból. *Jelenkor*, 1847. jan. 7. (24.) 37-38. o.; Szilágyi Sándor: A nemzeti Ludovica Akadémia története. *A Ludovica Academia Közlönye*, 1875. 2. sz. 2., 5-12. o.; Uő.: Az első magyar katonai tanintézet (1808-1849). Rajzok a forradalom utáni időkből. Budapest, 1876. 147-201. o.; Czékus Zoltán: A Ludovika Akadémia megalapításának előzményei. A magyar kir. honvéd Ludovika Akadémia története. (Szerk.: Bachó László) Budapest, 1930. 11-24. o.; Ajtay Endre: A váci Ludoviceum története. Uo. 25-121. o.; Bachó László: A pesti Ludoviceum története 1830-tól 1848-ig. Uo. 123-186. o.; Barcsay-Amant Zoltán: Néhány szó a Ludovika Akadémia Történetéhez. Budapest, 1931.; Bérnyei Miklós: A Ludovika Katonai Akadémia kérdése a reformkori országgyűléseken. *Hadtörténelmi Közlemények* (a továbbiakban: HK), 1986. 2. sz. 300-312. o.; Zachar József: Katonai képzés a császári (királyi) hadseregben, 1648-1848. A magyar katonai vezető- és tisztképzés története. Tanulmánygyűjtemény. (Szerk.: Lengyel Ferenc–Szántó Mihály) Budapest, 1996. 40-51. o.; Ács Tibor: Egyetem és előzmény. *Hadtudomány*, 1996. 3. sz. 26-28. o.

² Péchy Mihály terve egy katonaiskola felállítására Budán, 1792. Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Kézirattár (Kt.) Fol. Hung. 763. sz. Péchy Mihály (Álmosd, 1755 – Fejérszék, 1819) építész és mérnökkari tábornok, 1776. április 2-án lett a bécsi cs. kir. mérnökakadémia növendéke, 1779-ben mérnökkari kadét, 1780-ban mérnökkari főhadnagy; különböző hadmérnöki tiszti beosztások után 1813-ban lett vezérőrnagy és 1815-ben helyezték nyugállományba. 1808. december 8-án mérnökkari alezredeként javasolták a Ludoviceum igazgatójának. Építészeti munkásságának fő művei, a debreceni református Nagytemplom (1805-1821) és a kollégium (1804-1818).

magyar felelős kormány és hadügyminisztériuma, a honvédelmi rendszer radikális átalakítása fontos elemeként, megindítsa az önálló magyar tisztképzést.³ A sajtóban 1848 május elején tették közzé a minisztériumok sokrétű feladatkörét, melyek között kiemelten szerepelt a „Ludoviceum” ügye és működtetése.⁴ A magyar hadsereg tiszti szükségletét biztosító, a hazai felsőoktatás rendszerébe szervesen beletartozó katonai felsőoktatási intézmény létrehozása érdekében azonban előrelépés csak azt követően történt, hogy Mészáros Lázár elfoglalta tárcáját.

A hadügyminiszter tisztában volt a kor követelményeinek megfelelő tisztképzés nagy fontosságával, amint azt a Magyar Tudós Társaság hadtudományi levelező tagjaként elmondott székfoglalójában kifejtett nézetei is bizonyítják.⁵ Jól tudta, hogy régi nemzeti követelés a Ludoviceum tényleges működtetése és nagy megtiszteltetésnek tekintette, hogy neki „jutott örökségül ezen régi óhajtnak, ezen követelésnek életet adni.”⁶ A kérdéssel már hivatalba lépésének napján foglalkoznia kellett, mivel 1848. május 23-án István nádor átiratban tett javaslatot a hadügyminiszternek egy személy felügyelői beosztásban való alkalmazására „az alakítandó Ludovicea katonai növeldébe”. Mészáros Lázár május 28-i válaszában a királyi helytartónak kifejtette: „ha a lényegesebb és sürgetőbb teendők halmaza ezen növelde rendezetébe ereszkednem később meg engedvén, akkor kerül sor az abban alkalmazandó tanár személyzet (...)” kérdésének megtárgyalására és az intézkedésekre.⁷

E megjegyzése ellenére a hadügy szövevényes problémáival és a honvédelem égető ügyeivel elfoglalt miniszter mégis szükségesnek tartotta, hogy már a következő napokban több fontos rendeletet adjon ki az 1836 óta üresen álló Ludoviceum épületében működő önálló magyar katonai felsőoktatási intézmény megszervezése érdekében, annál is inkább, mivel ismert volt előtte, hogy a közvéleményben, de a tudományos, oktatási és katonai körökben is vita folyik a katonai felsőoktatás létrehozandó intézményéről, a

³ A témáról megjelent rövidebb-hosszabb feldolgozások: *Bachó László*: A Ludovika Akadémia, mint Magyar Hadi Főtanoda a szabadságharc alatt. I.m. 187-287. o.; *Erdélyi Gyula*: A tisztképzés problémája 1848-ban. *Honvéd*, 1948. 11. sz. 2-6. o.; *Hunyadi Károly*: Törekvések az önálló magyar katonai főiskola megteremtésére. – Petzelt József katonapedagógiai elvei. HK, 1971. 4. sz. 677-684. o.; *Urbán Aladár*: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest, 1973.; *Uő.*: Az 1848-as hadügyminisztérium megszervezése (1848 április – december) HK, 1976. 1. sz. 42-75. o.; *Ács Tibor*: Tudós és katona. Kiss Károly élete és hadtudományi munkássága (1793-1866). Budapest, 1982.; *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49. Budapest, 1983.; *Uő.*: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest, 1988.; *F. Kiss Erzsébet*: Az 1848-1849-es magyar minisztériumok. Budapest, 1987.; *Ács Tibor*: Személyzet-könyve a hadi főtanodai növendékeknek, 1849. január 8-15. Forrás a Magyar Hadi Főtanoda 1848-1849. évi történetéhez. HK 1994. 2. sz. 148-153. o.; *Uő.*: Mészáros Lázár. Az első magyar honvédelmi miniszter élete és munkássága. Budapest, 1995.; *Uő.*: A magyar katonai felsőoktatás 1848-49-ben. *Új Honvédségi Szemle*, 1996. 8. sz. 26-37.o.; *Uő.*: A magyar tisztképzés 1848-49-ben. A magyar katonai vezető- és tisztképzés története. Tanulmánygyűjtemény. (Szerk.: *Lengyel Ferenc – Szántó Mihály*) Budapest, 1996. 52-68. o.; A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglaló története (1830-1945). I. k. (Összeáll.: *Radó Tibor*) Budapest, 1998. 56-61. o.

⁴ *Pesti Hirlap*, 1848. május 4. (47.). 397. o.; *Budapesti Híradó*, 1848. május 9. (831.) 441. o.

⁵ *Mészáros Lázár*: A katonaságról. A Magyar Tudós Társaság levelező tagi székfoglaló értekezése 1845. (S. a. r. *Ács Tibor*) Budapest, 1979. 90. o.

⁶ *Mészáros Lázár* emlékiratai. Az eredeti kéziratokból közrebocsátja *Szokoly Viktor*. (A továbbiakban: MLE) I. k. Pest, 1867. 280-283. o.

⁷ Magyar Országos Levéltár, 1848/49-i minisztérium levéltára. Hadügyminisztérium, H 75. Általános iratok (a továbbiakban – HM) 1848:71. sz.

többféle fegyvernemi –gyalogos, lovas, tüzér –, illetve mérnöki és vezérkari tanintézet létesítésének lehetőségéről. Mészáros ezért, jelezve a maga és a minisztérium követelményeit a leendő tanintézettel szemben, 1848. május 29-én az alábbi hadügyminiszteri felhívást tette közzé a sajtóban:

„Mint hogy a haza honvédelme érdekében a magyar Ludoviceum hadi akadémia felállítása mindinkább szükségessé válik: felhívom mindazon hadi és más rendbeli egyéneket, kik e tekintetben magában képességet éreznek, hogy a nevezett hadi akadémia felállítása, e hon törvényeihez, népe jelleméhez, szokásaihoz mért javaslataikat, nekem mielőbb beküldeni szíveskedjenek.”⁸

A felhívásnak jó visszhangja volt, amint a *Nemzetőr* 1848. június 3-i számában megjelent rövid állásfoglalás is bizonyítja: „Hadügyünk intézkedései közt legelső volt a már régóta megalapított, felépített, de az ausztriai ármányok miatt mindeddig meg nem nyithatott magyar hadi iskolánk, a Ludoviceum mikénti felállítása s rendezésére úgy szinte az újoncállításra nézve a szakértő honfiak tanácsadásait kikérni.”⁹

A katonai oktatás szakszerűsége érdekében Mészáros Lázár 1848. június 1-jén felállította a hadügyminisztérium katonai nevelési, összeírási és toborzási osztályát, melynek igazgatójává az „érdemteli és szaktudó” Tanárky Antal nyugállományú századost nevezte ki.¹⁰ Másnap, június 2-án megbízta a létrehozandó hadi akadémia kiszemelt igazgatóját, Luberth János ezredest, az 53. magyar sorjalogezred parancsnokát, a bécsújhelyi katonai akadémia egykori tanárát, hogy készítse el a Ludoviceum hadi akadémiáról szóló törvényjavaslatot, hogy az még az új népképviselői országgyűlés megnyitása előtt a kezébe kerüljön.¹¹

Az 1792-ben Budán született idős ezredes azonban, különböző okok miatt, nem tudott eleget tenni a hadügyminiszter elvárásának. Ezt tükrözte 1848. június 5-én Komáromból írt válasza, melyben jelentette: kész „a különféle katonai tanodák” tanulmányozására, de ahhoz 3 hét szabadságra és egy magyarul jól tudó írnokra volna szüksége. Csak e feltételek teljesítése teszi lehetővé, hogy a „kivánt tervet, a kijelölt idő alatt leadni képes legyen.”¹² Erre azonban nem került sor, mivel alakulatának, az 53., Lipót főherceg nevét viselő ezred 3. zászlóaljának horvát és szlavón nemzetiségű legénysége „rakoncátlan magaviseletűvé” vált és ezért áthelyezték Itáliába.¹³ Luberth ezredest, noha az akadémiáról szóló törvénytervezetet nem tudta elkészíteni, Mészáros továbbra is a létrehozandó hadi akadémia igazgatójává szándékozta kineveztetni.¹⁴ Közben a hadügyminiszteri felhívásra számos tervezet érkezett a minisztériumba, melyeket felhasználtak a törvényelőkészítő munkában.

Elsőnek 1848. június 5-én Pesten dr. Petzelt József egyetemi tanár nyújtotta be „a Ludoviceum nevű felállítandó hadi főtanoda elrendezésének tervét.” 1848. június 12-én

⁸ *Budapesti Híradó*, 1848. június 2. (852.) 525. o.

⁹ *Nemzetőr*, 1848. június 3. 700. o.

¹⁰ HM 1848:652., 667., 784., 989. sz.; *Közlöny*, 1848. június 22. (14.). 54. o.

¹¹ HM 1848:116., 134. sz.

¹² HM 1848:223. sz.

¹³ HM 1848: 70., 87., 556., 804., 849., 877., 954., 1030. sz.

¹⁴ HM 1848: 730. sz.

báró Weis-Finkenaus őrnagy Pozsonyból küldte meg terjedelmes beadványát „Egy katonai акадеmia felállítása tárgyában”. 1848. június 14-én Hollán Ernő mérnökkari főhadnagy Lembergől terjesztette elő nézeteit négy főlión „egy, a honban felállítandó hadi képezde ügyében,” „általános vonalakban”. Kászonfoltzából 1848. július 1-jén Deák Lajos székely határőr százados nyújtott be a „nemzeti katonai Акадеmia (Ludoviceum) elrendezése tárgyában” egy rövid vázlatot. Július elejére készült el Czecz János főhadnagy, hadügyminiszteri segédtiszt munkája – „Értekezés a magyar Ludoviceum ügyében” – 16 főlió terjedelemben. Ugyanekkor kérte fel Kiss Károly őrnagy, az MTA tagja Toldy Ferencet, az MTA titkárát: „Nagy jó lenne, ha egy programot készítenél a magyar nyelv ügyében a Ludoviceumra nézve.” Az Országos Nemzetőrségi Haditanács is megküldte a minisztériumnak „Asbóth Lajos nemzetőrségi őrnagy úrnak a Ludoviceai Katonai Intézet elrendezésére kidolgozott tervét.”¹⁵

Június elejétől a hadügyminiszternek, de főleg Tanárky Antal osztályigazgatónak, a beérkezett tervezetek tanulmányozása, a hadi акадеmia felállításához szükséges törvényjavaslat kidolgozása mellett foglalkoznia kellett a különböző akadémiái beosztásokra és állásokra pályázó hivatásos és nyugállományú tisztek, valamint civil pályázók kérvényeivel, sőt július elejétől a növendéki helyekre pályázók folyamodványaiival is.¹⁶ Elsőnek 1848. július 4-én a nagyenyedi főiskolát végzett 21 éves Eperjesi Domokos és öccse, a 19 éves Albert folyamodott államköltségű növendéki helyért Szatmár vármegye ajánlásával.¹⁷ Július 28-án, a délvidéki harcokban hősi halált halt apósára hivatkozva, özvegy Szathmáry Dánielné kérte a gimnázium első nyelvtani osztályát végzett két fia, a 9 éves Pál és a 10 éves Károly államköltségen való felvételét a Ludoviceumba.¹⁸

A hadi акадеmia felállítása érdekében júniusban még egy fontos lépés történt. A minisztérium által a hadügyi tárca számára előterjesztett félévi költségvetés (16 480 000 Ft) 8. tételeként a következő szerepelt, „a tudományos szakok egy része még ezidén állítván fel, kb. 500 000 Ft.” Ez az összeg főleg a felállításra kerülő és működését megkezdő felsőoktatási intézmény pénzügyeinek fedezését szolgálta.¹⁹ A hadügyi tennivalókkal elhalmozott Mészáros Lázár a hadi főtanoda érdekében még az országgyűlés megnyitása előtt elhatározta, hogy elindítja a tanintézet igazgatójának a király által történő kinevezését. Ezért 1848. június 26-i átiratában felkérte Eszterházy Pál herceg külügyminisztert, hogy „azon esetre ha a Magyar Ludoviceum hadi акадеmia életbe léptetik igazgatójául, most egyelőre már, Luberth János Lipot főherceg 53. magyar sorsyalog ezredbeli ezredest legkegyelmesebben kinevezni és Pestre rendelni méltóztatnék Ő cs. kir. felsége koronás királyunk.”²⁰

¹⁵ A felsorolás sorrendjében a tervezetek: HM 1848: 11825/2925., 516., 1000., 3358. sz.; Magyar Országos Levéltár, 1848/49-i minisztérium levéltára. Hadügyminisztérium, H 155. Felvételi kérelmek a Ludoviceumba (a továbbiakban – Ludoviceum) 1848: 27. sz.; A Mészáros család iratai. A Bajai Türr István Múzeum Adattára (a továbbiakban – BTIMAt) 1017/II. sz.; MTA Könyvtár, Kézirattár, Régi Akadémiai Levéltár (a továbbiakban – RAL) Magy. Irod. Lev. 4-r. 77. sz. 260. o.; HM 1848:495., 6551/131. sz.

¹⁶ Ludoviceum 1848:12., 38., 44., 50., 54., 61., 80., 81., 85., 92., 98. sz.

¹⁷ Ludoviceum 1848:225.; HM 1848: 3363. sz.

¹⁸ Ludoviceum 1848:210.; HM 1848: 4043. sz.

¹⁹ HM 1848:497., 556., 711. sz.

²⁰ HM 1848:730. sz.

Közben a hadügyminisztériumban megvizsgálták, melyik alkalmas a benyújtott tervezetek közül a legkevesebb kiegészítés után arra, hogy Mészáros az országgyűlés elé terjessze. A hadügyminiszter számára dr. Petzelt József, „a magyar kir. tud. egyetemenél a mérnöki szak tanulmányok r. ny. tanára, néhai hadi tanár” tervezete tűnt a legelfogadhatóbbnak, mivel kidolgozottsága alapján és tartalma szerint változatlan formában az új országgyűlés elé terjeszthette. Ám ami ennél is fontosabb, Petzelt József 1848. június 5-i tervezetének alapelvei teljesen egyeztek Mészáros Lázár elképzelésével és törekvésével:

„Az intézet elvét és alapját arra igyekeztem fektetni, hogy a gyermekekből nemcsak gyakorolt lovasok, gyalogosok, tüzérek s táborkari és hadi mérnökök váljanak, hanem hogy ha közülük valamelyik a katonai pályára hivatását gyengültni érezné, szakmánya kiképzetésének hasznát a polgári életben is vehesse (...). Továbbá, mivel a növendékek a hazától nyert nevelést elszigetelten nem használhatják, hanem csak a társadalomban s annak hasznára, azért az emberektől el nem zárathatnak. Ezért a tanulmányi órákon kívül a társalgás szabad levén, ajánlatot, hogy azt felhasználják, miként így a műveltebb társaság emberei között polgárokká is idomuljanak.”²¹ Álláspontja szerint olyan magyar hadi akadémiát kell létrehozni, hogy „ha sikerül, úgy az a maga nemében Európában egyetlen intézet lett volna”.

Egy ilyen korszerű katonai felsőoktatási intézmény létrehozását az ország egyre súlyosbodó katonai helyzete is sürgette. A tiszti utánpótlás szakszerű megoldását a haza megmentésére szükséges összesen 200 000, illetve azonnal kiállítandó 40 000 újoncra hozott 1848. július 11-i országgyűlési határozat is elodázhatalanná tette. A tiszthiány nagyon komoly gondja csak a magyar katonai oktatás teljes reformjával, többek között a katonai felsőoktatási intézet felállításával látszott megoldhatónak. Mészáros Lázárnak és a hadügyminisztériumnak egyszerre kellett kidolgoznia az ország védelmére szükséges katonai erő kiállításáról és a magyar hadi főtanodáról szóló törvényjavaslatot. Ez utóbbival kapcsolatban a hadügyminiszter abban reménykedett, hogy ha 1848 augusztusában az országgyűlés megszavazza, október 1-jével meg is indulhat majd a képzés a hadi főtanodában.

A magyar tisztképzés gyorsabb megoldásának ügyét a nemzet közóhajására hivatkozva az országgyűlés 1848. július 19-i ülésén Kubinyi Ferenc képviselő is felvetette, és egyúttal felszólította a hadügyminisztert, hogy terjessze elő javaslatát a Ludoviceum vonatkozásában. Mészáros Lázár a felszólításra válaszolva bejelentette: „Ludoviceum iránti tervem készen van. Ezen intézet létesítése végett a budgetben 100 000 pengőforintot fogok kérni, mint amennyi működésének megindítására szükséges. Jelentem továbbá, miként a tanfolyamot, ha Isten megsegít, az 50 egyénből álló első osztállyal, rögtön meg akarjuk kezdeni.”²² Az országgyűlés jóváhagyólag tudomásul vette a hadügyminiszteri nyilatkozatot.

Mészáros Lázár azért tehette meg magabiztos bejelentését, mert minden vonatkozásban elfogadta a Petzelt József előterjesztéséhez „csatolt mellékletben a főhadi tanoda elrendezésének fővonalaiban ábrázolt tervét,” melyet szerzője a „már fennálló

²¹ MLE I. k. 283. o.

²² *Közlöny*, 1848. július 21. (42.) 186. o.

némethoni hadi tanodák rendszerökkel könnyebb összehasonlítása véget” német nyelven nyújtott be.²³ (Időközben magyar nyelvre fordították.) A miniszter 1848. július 20-án aláírta azt és „Alaprajza egy felállítandó magyar katonai főtanodának” címmel, törvénytervezetként, benyújtotta az országgyűlésnek. A képviselőház 1848. július 22-i ülésén úgy határozott, hogy a „hadügyminiszter részéről benyújtott a magyar katonai főtanodának úgynevezett Ludoviceumnak alaprajzát” kinyomtatják és megtárgyalják. A tervezethez a hadügyminiszter még mellékelte az „Áttekintése azon tárgyaknak, melyeknek a Ludovicea megnyitása előtt vagy már készen lenni, vagy a mikhez legalább mindjárt hozzá fogni kellene” című okmányt, amely felsorolta mindazokat az elhelyezési, berendezési tárgyakat, oktatási eszközöket, melyeket a képzés megindításához szükségesnek ítélt.²⁴

A Mészáros-Petzelt tervezet nem a tisztii igények azonnali kielégítésének, hanem a magyar hadsereg jövőbeli, 4 illetve 7 év múlva elképzelt, vagyis 1852. és 1855. évi szükségleteit figyelembe vevő klasszikus program volt. A javaslat szerint a főtanoda „feladata csak az lehet, hogy a magyar hadsereg, és a mozgó honvéd számára fiatal embereket neveljen kik a hadi tudománynak minden előismereteiben kiképezve, mint főtisztek kitűnő hasznavehetőséggel bírjanak, s a legkitűnőbb talentumokból egy nevelőkiskolát alakítson az utászi s felsőbb segédi szolgálat, a vezérkar és a mérnöktest számára.”²⁵

E cél elérése érdekében a főtanodai oktatás elemi és felső tanfolyamon folyt volna. A négy évfolyamos elemi tanfolyamot – 3 elméleti és 1 gyakorlati évet – (14-től 18 éves korukig) végzetek hadnagyként kerültek volna valamelyik fegyvernem első tisztii beosztásába. A 3 éves elemi tanfolyamot kiválóan befejezett növendékek viszont 18-tól 22 éves korukig tovább tanultak volna a 3 éves elméleti és 1 éves gyakorlati felső tanfolyamon, majd a sikeres állami vizsga után, a rangsorban 4. éves hadnagyként, vagy főhadnagyként kerülhettek volna utásztisztii, felsőbb segédtisztii, mérnökkari és vezérkari tisztii beosztásokba.

A tervezet részletesen ismerteti az Európában egyedülálló katonai felsőoktatási intézmény tantervét, az elemi tanfolyam 22 elméleti és 18 gyakorlati tantárgyát, illetve a felsőbb tanfolyam 18 tantárgyát, kiemelve a magyar, a német, a francia és az angol nyelv, a matematikai, a műszaki, a katonai, a fegyvernemi, a hadművészeti és a hadtörténeti tantárgyak oktatásának jelentőségét.²⁶ Ez a főtanodai képzés hosszú távon biztosította volna a magyar hadsereg gyalogos, lovas, tüzér-, műszaki, mérnökkari és vezérkari tisztii utánpótlását. Sőt mi több, a főtanodai mérnökképzés kielégítette volna az ország civil mérnökszükségletét is. Ezenkívül e „főrendeltetésén kívül még eldöntő befolyással is fog lenni a nép gyakorlati kiképzésére, ha ezen intézetből kilépő értelmiségiek oly célirányosan használatnak.”²⁷ A törvénytervezet a korszerű

²³ HM 1848:11825/2925. sz.

²⁴ HM 1848:11820/2920., 11825/2925. sz.; *Közlöny*, 1848. július 23. (44.) 194., 199. o.; július 25. (46.) 206-207. o.; Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. (Szerk.: *Beér János*, a bevezető tanulmány írta *Beér János* és *Csizmádia Andor*.) (A továbbiakban: *Beér–Csizmádia*) Budapest, 1954. 592-600. o.

²⁵ HM 1848:11820/2920. sz.; *Beér–Csizmádia* 592. o.

²⁶ Uo. 592-595. o.

²⁷ Uo. 595-599. o.

hadtudományi és pedagógia elvek alapján részletesen szabályozta a főtanoda működésének minden területét, az oktatás és nevelés tartalmát és formáját.

A hadi főtanoda ügyében kétirányú munka indult meg, egyrészt a hadügyminisztérium szervező és előkészítő tevékenysége, másrészt a képviselőház törvényalkotói munkálkodása. A képviselők 1848 július utolsó hetében megkezdték a hadi főtanoda alaprajzának vizsgálatát, míg a hadügyminisztérium meggyorsította erőfeszítéseit a tanintézet megnyitásáért. Mészáros Lázár, miután korábbi átiratára 1848. július 31-én megkapta a külügyminiszter július 14-i keltezésű válaszát, mely szerint a Ludoviceum „hadi akadémia törvény általi elrendezése előtt igazgatót” a király nem nevez ki, más úton próbálta célját elérni.²⁸ Még ugyanaznap István nádor és királyi helytartó elé terjesztette, hogy „Luberth János, Lipot főherczeg ezredbeli ezredest a magyar Ludoviceum hadi akadémia igazgatójával előlegesen annál inkább kinevezni méltóztatnék. Minthogy ezen ezredes a Bécsújhelyi akadémiában számos éveken át mint tanító kitűnőleg működött, és tiszta jó szíve, szeplőtelen szelleme, valamint nyájas leereszkedő magaviselete őt leginkább ezen állomásra képesíti.”²⁹

Az országgyűlés augusztus 1-i ülésén az elnök már azt jelentette be, hogy a „Ludoviceara beadott terv” tárgyalása a képviselők körében befejezés előtt áll és ezért a törvényjavaslat előterjesztésére előadót fognak választani.³⁰ A közbejött események – Mészáros hadügyminiszter augusztus 7 és 14 közötti délvidéki szemleútja – miatt a törvénytervezet megtárgyalása elmaradt, de a hadi főtanoda igazgatójának kinevezésére sor került. István nádor és királyi helytartó Bécsben, 1848. augusztus 13-i rendeletével Luberth János ezredest kinevezte „a magyar Ludoviceum hadi academia igazgatójával.” A kinevezés alapján a hadügyminiszter augusztus 18-i átiratában felkérte a külügyminisztert, hogy „arról az osztrák hadügyminisztert azon hozzáadással tudósítani, miszerint Luberth ezredes úr september első napjától vétetik ki ezredének az álványából és tétetik át minden új méltóságával járó illetékek és járulékok élvezetébe. Felkérem egyszersmind a nevezett hadügyministeriumot, miszerint Luberth ezredes úrnak ide mellékelte oklevelét kézbesíteni, és őt haladéktalanul új állomása elfoglalására utasítani szíveskedjék.”³¹ Másnap, Mészáros Lázár hivatalosan értesíti Luberth János ezredest, hogy „Önt a Magyar Ludoviceum hadi akadémia igazgatójával” kinevezték és ezért felhívja az „ezredes urat minden dolgait akkép elintézni, miszerint első felhívásomra, mely legfőllebb 10 nap múlva fog történni, hogy Önnek a Ludoviceumba áttevését közhírré fogom tétetni, új állomását haladéktalanul elfoglalhassa.”³²

Közben 1848. augusztus 16-tól éles viták közepette zajlott az országgyűlésben a magyar hadseregről szóló törvényjavaslat tárgyalása, mely lekötötte Mészáros Lázárt, bár a hadügyminisztérium folytatta a hadi főtanoda megnyitásának előkészületeit. Közismert, hogy a heves hadügyi vita augusztus 21-én majdnem Mészáros Lázár tárcájáról való lemondásához vezetett, de végül, kompromisszumok árán, augusztus 26-

²⁸ HM 1848:1668. sz.

²⁹ Uo.

³⁰ *Közlöny*, 1848. július 25. (46.) 206. o.; augusztus 3. (55.) 258. o.

³¹ HM 1848:4967/507. sz.

³² HM 1848:5197/597. sz.

án a képviselőház hitelesítette és elfogadta a magyar hadseregről szóló törvényt. Az augusztus 23-i országgyűlési ülésen, amikor a törvény 21-25. paragrafusait vitatták, Buday Endre mádi képviselő napirend előtti felszólalásában kitért a vajúdi hadi főtanoda ügyére. Megállapította, hogy az „újonczállítási törvényjavaslat megvitatása alkalmával meggyőződhet mindenki arról, miszerint a hadsereg tekintetében legnagyobb baj az, hogy tanult tisztjeink nincsenek. Ezen a bajon mulhatatlanul segítenünk kell, (...) ez nem történhetik meg másképp csak egy katonanevelő intézet által.” Ezért kérte a képviselőházat, hogy a Ludoviceum hadügyminiszter által beadott „alaprajzát” holnapután, vagyis augusztus 25-én, „mikor az újonczállítási törvényjavaslat authenticatiója fog előjönni, ezt is a napirendre kitűzni, hogy a katonanevelő intézet minélelőbb czélszerűen életbeléptethessék.”³³

Az indítványra Mészáros hadügyminiszter válaszként kijelentette, hogy ha „az új iskolai évvel ezen intézetet már életbe akarjuk léptetni,” tüstént meg kell kezdeni „az előmunkálatokat”. Az épület vakolatát helyre kell állítani, bútorokat és más egyebet, amire szükség van beszerezni, a munkálatokra szerződéseket kötni, tanárokat kinevezni, „egy szóval mindenről kell gondoskodni, s csak egy hónap van előttünk. Méltóztassanak tehát határozni.” A képviselőház Kossuth Lajos javaslatára közfelkiáltással felhatalmazta a hadügyminisztert, hogy „meg tehet mindent, miket szükségesnek tart” a tanintézet az évi megnyitása érdekében. Mészáros Lázár viszontválaszában elmondta, hogy mindent megtesz, de más tollaival nem akarja magát ékesíteni: eladdig a főtanoda ügyeiben ő volt a professzor, „de már most nekem kell tanulni, s nem tanítani; s az életbe léptetendő intézet igazgatását arra kell bízni, ki az a felőli tervet is kigondolta, s összeállította. (Egy hang: ki az?) Lubert ezredes. (Éljen!)

Elnök: A Ludoviceára nézve tehát azt lehet mondani a jegyzőkönyvben, hogy a hadügyminister nyilatkozata következtében is, azon terv nyomán, mely már benyújtott s az osztályokban tárgyalatott is, a Ludovicea a lehető legrövidebb idő alatt fel fog állíttatni.”³⁴

Az országgyűlésben elhangzottak azonban csak részben feleltek meg a valóságnak. Mészáros nem felelt, hogy a hadi főtanoda tervének kidolgozója Petzelt József pesti professzor volt, akinek fő szerepet szánt a létrehozandó tanintézet életében, ugyanakkor abban is reménykedett, hogy a törvényesen kinevezett, nagy tanári tapasztalattal és katonai tekintéllyel rendelkező Luberth János igazgatása alatt indulhat meg a magyar Ludoviceum hadi akadémia első évfolyamának oktatása 1848 őszén.

A hadügyminiszter 1848. augusztus 23-án elrendelte a Ludovika épületének rendbehozatalát; a munkálatokra a budai erődítési igazgatóság augusztus 25-re versenytárgyalást hirdetett meg a sajtóban, augusztus 24-i rendeletében pedig utasította a budai, a zágrábi, a nagyszabeni, a temesvári és a péterváradai főhadparancsnokságot, hogy tegyék közhírré: Magyarország nádora és királyi helytartója Luberth János ezredes „a magyar Ludoviceum hadi academia igazgatójául” nevezte ki, a rendelet augusztus 25-én a sajtóban is megjelent és a magyarországi főhadparancsnokság alárendelt szervei és

³³ *Közlöny*, 1848. augusztus 25. (77.) 390. o.

³⁴ Uo.

csapatai számára augusztus 28-án adta ki az erről szóló intézkedést.³⁵ Közben egész augusztus hónapban egymás után érkeztek be a hadügyminisztériumba az ország minden részéből a hadi főtanodába pályázó fiataloknak kérelmei.

Közismert, hogy Mészáros Lázár hadügyminiszter az országgyűlés és a kormány döntése alapján 1848. augusztus 27-től szeptember 29-ig a déli hadszíntéren tartózkodott. Ez idő alatt szemmel láthatóan megtört a hadi főtanoda megnyitására folyó munka, bár a hadügyminiszter a távolból is szorgalmazta Melczer Andor ezredes, hadügyi államtitkárnál a szükséges intézkedések és rendeletek közreadását. Augusztus 30-án Verbászról írta államtitkárának: „Kérem továbbá, ha Luberth ezredes úr megérkezne a szükséges előkészületeket a Ludoviceumi iskolánknak ötven személyre felbútorozásáért és a szükségeseknek megvételét elrendelni. Fölvívén a pénzügyminiszteriumot a szükséges pénzösszeg előlegezésére.”³⁶ Melczer augusztus 31-én közzétette a sajtóban hadügyminisztérium felhívását a különböző mesteremberek és kereskedők számára – „(...) novemberben megnyitandó Ludoviceában 50 növendékre s az ehhez szükséges személyzetre megkívántató tantermeknek, lak- és alvószobáknak felbútorozása szándékoltatván” –, hogy szeptember 10-én jelentkezzenek Budán a hadügyminisztériumban „az intézet igazgatójánál”, ahol is „a szükségelt tárgyak részletes leírását és a feltételeket megtekinthetik.”³⁷

A hadügyminisztérium augusztus végén még úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a kinevezett igazgató hamarosan – szeptember 9-ig – elfoglalja beosztását és ha nem is októberben, de novemberben megkezdődik a rendes hadi főtanodai élet az első évfolyam 50 növendékével. Erre utalt Pulszky Ferenc külügyminiszteri államtitkár 1848. szeptember 5-i ítirata (a hadügyminisztérium szeptember 10-én kapta meg), melyhez csatolva megküldte az osztrák hadügyminiszter szeptember 2-i rendeletét arról, hogy a veronai főhadparancsnokságon keresztül utasította Luberth János ezredest alakulata átadására és új beosztásának elfoglalására.³⁸

A válságos szeptemberi napok – a kormány lemondása, új kormány alakítására irányuló törekvések, Jellačić inváziója, a Szenttamás elleni harmadik támadás előkészítése és más hadműveleti ügyek – ellenére Mészáros nem adta fel a reményt a hadi akadémia 1848 novemberi megnyitását illetően. Sőt, mivel Luberth János ezredes az ígért határidőre nem foglalta el igazgatói beosztását, szeptember 19-én utasította Gombos László alezredest, a minisztérium katonai osztályvezetőjét, hogy egyrészt juttassa el „Luberth ezredes úrnak szóló magánlevelet személyes átszolgáltatás véget”,³⁹ másrészt, hogy a távol lévő hadügyminiszter megbízásából ismételten szólítsa fel Luberth József ezredest, a magyar Ludoviceumi hadi akadémia igazgatóját, „miszerint új állomását elfoglalni annál inkább sietni szíveskedjék, mivel a Ludoviceum megnyitásának ideje már igen közel van.” Az ismételt felszólítás szeptember 22-én meg

³⁵ HM 1848: 4967/507. sz.; Hadtörténelmi Levéltár. General Commando in Hungarn (a továbbiakban – GC) 1848:P. 4624. sz.; *Közlöny*, 1848. augusztus 25. (77.) 390. o.

³⁶ Magyar Országos Levéltár, 1848/49-i minisztérium levéltára. Hadügyminisztérium. H 76. Mészáros Lázár verbászi iratai (a továbbiakban – MLVI) 1848: 21. sz.

³⁷ *Közlöny*, 1848. augusztus 31. (83.) 422. o.

³⁸ HM 1848:6266/1246. sz.

³⁹ MLVI 1848:166. sz.

is történt.⁴⁰ Közben egész szeptemberben a hadügyminisztérium, de főleg Tanárky Antal katonanevelési osztályfőnök, folytatta a Ludoviceum hadi akadémia szervezésével kapcsolatos munkálatokat, bár a kinevezett igazgató távolléte nehezítette az akadémia épületének berendezését, a tanári és kiszolgáló személyzet kiválogatását, a tanterv és működési szabályzat részletes kidolgozását, a növendéki helyekre pályázók elbírálásának megkezdését.

Az október elején kialakult drámai helyzet – Batthyány Lajos gróf, ügyvezető miniszterelnök október 2-i végleges lemondása, az október 4-i jogellenes királyi rendeletek hatálytalanítása az alkotmányos királyhoz való hűség fikciójának fenntartása mellett, az Országos Honvédelmi Bizottmánynak (OHB) az ország teljhatalmú kormányává történő nyilvánítása október 8-án – teljesen új körülményeket teremtett a hadügyben, de a létesítés alatt álló hadi főtanoda kérdésében is. A gyökeresen megváltozott katonapolitikai viszonyok megkövetelték az OHB-tól és az OHB-tag Mészáros Lázár hadügyminisztertől az ország egységes honvédelmének megteremtését, a hadügyi területek és hatáskörök új szabályzását, az OHB és a hadügyminisztérium irányító szerepének erősítését. A gyorsan változó körülmények és események naponta újabb és újabb erőfeszítéseket követeltek meg Mészároostól, aki miniszteri hivatalában „szorgalmas napszámosként” dolgozott a hadügy minden területén jelentkező feladatok, problémák, ellentétek és személyes súrlódások megoldása érdekében, ám soha nem nem feledkezett meg a katonai felsőoktatási intézmény megnyitásához szükséges intézkedések és rendeletek kiadásáról.

A hadügyminiszter mindenekelőtt a Ludoviceum igazgatójának régóta húzódo hivatalba lépését akarta rendezni. Luberth János ezredes ugyanis, 1848. október 19-én Bécsűjhelyről írt levelében, melyet mint a „Ludoviceum igazgatója” írt alá, betegségére hivatkozva hosszabb szabadságot kért. Állítólagos betegségének igazolására mellékelte a szeptember 9-i veronai ezredorvosi, az október 17-i és 19-i bécsűjhelyi törzsorvosi bizonyítványokat.⁴¹ Válaszul Mészáros 1848. október 24-i levelében utasította az ezredest, hogy azonnal utazzon a fővárosba és foglalja el beosztását,⁴² október 22-én pedig átiratban kérte a magyar külügyminisztériumot és az osztrák hadügyminisztériumot, hogy „az állítólag betegeskedése miatt Bécs-Újhelyben időző Luberth János Lipót ezredbeli ezredest és a magyar Ludoviceum igazgatóját hivatalosan felszólítani szíveskedjék, hogy állomását azonnal elfoglalni siessen, ellenkező esetben pedig rögtön nyilatkozzon, akarja-e azt elfoglalni vagy sem, miszerint ezen nyomos hivatalról rögtön intézkedhesek.”⁴³

Tény, hogy az igazgató távolléte és működésének hiánya károsan hatott a főtanoda megnyitásaért folyó munkálatokra és ezen a helyzeten kívánt gyorsan változtatni a hadügyminiszter. Emellett el kellett háritania azokat az igényeket, melyeket a fővárosban állomásozó alakulatok terjesztettek elő a hadi akadémia épületének felhasználására. Október 21-én a pesti lovas nemzetőr zászlóalj az Országos Nemzetőrseregi

⁴⁰ HM 1848: 5197/597. sz.

⁴¹ HM 1848: 8327/367. sz.

⁴² Uo.

⁴³ HM 1818:8671/2671., 8445/2445., 8446/2446. sz.

Haditanácson keresztül küldött folyamodványt a hadügyminiszterhez, melyben „a Ludoviceum intézet kikövezendő lovagdáját a zászlóalj gyakorlatára átengedtetni” kérte. Mészáros a kérelmet visszaküldte a Nemzetőrségi Haditanácsnak: „addig, míg a Ludoviceum intézete életbe léptetésének kérdése el nem határoztatik, az előbb érintett kívánat teljesítését nem eszközölhetem.”⁴⁴

A katonai felsőoktatási intézet körüli huzavona csak akkor szűnt meg, amikor a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium október 27-i és az OHB október 28-i átirata alapján Mészáros Lázár elrendelhetette a feldunai mozgó hadsereg kötelékében a pesti nemzetőrség tüzérszázados-parancsnokaként szolgáló dr. Petzelt József egyetemi tanár és nemzetőr tüzérszázados Pestre vezénylését, hogy 1848 novemberében a pesti tudományegyetemen meginduló hadi tanfolyamon a „tüzérség és várvívás” tantárgyát oktassa.⁴⁵ Mivel pedig a hadügyminiszter felismerte, hogy a november elején a fővárosba érkezett egykori tiszttel és a hadi főtanoda alaprajzának elkészítőjével, dr. Petzelt József egyetemi tanárral és nemzetőr tüzérszázadossal immár meg tudja oldani a felsőoktatási intézet igazgatásának hónapok óta vajdó kérdését, rögtön megbízta őt a hadi főtanoda ügyeinek vezetésével és a működéséhez szükséges alapokmányok kidolgozásával.⁴⁶

Petzelt rövid idő alatt elkészítette „A magyar hadi főtanoda alakításának terve rövid kivonatban” című beadványát és 4 mellékletét („Petzelt Josef Dr. k. egyetemi mérnöki tanár és nemzetőrségi tüzérkapitány” aláírással), 1848. november 18-án felterjesztette a hadügyminiszternek, aki rögtön elfogadta az azokban foglaltakat.⁴⁷ Mészáros Lázár és a hadügyminisztérium, mindössze a beadvány címén módosítva, 1848. november 22-én az összes okmányt az Országos Honvédelmi Bizottmány elé terjesztette „Terv a felállítandó magyar katonai főtanoda tárgyában” megjelöléssel. Mészáros Lázár jelezte a bizottmánynak, hogy a „jövő januárus 7-én megnyitani szándékolt hadi főtanoda tárgyában” még a következő okmányokat mellékeli:

⁴⁴ Magyar Országos Levéltár, H 2 Kossuth-Polizei Akten 1848-49. (a továbbiakban: KPA) 350/pz.; HM 1848:6990. sz.

⁴⁵ HM 1848:9000/2980.; Magyar Országos Levéltár, H 2 Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány (a továbbiakban: OHB) 1848:1859. sz.; uo. H 54 Vallás és Közoktatási Minisztérium 1848: 701. sz.; *Közlöny*, 1848. október 13. (125.) 625. o.; október 25. (137.) 673-674. o.

⁴⁶ Petzelt József (1805 Weisskirchen, Ausztria – 1850. augusztus 14., Szentendre). 1810-től Székesfehérváron nevelkedett, 1823-tól 1841-ig katonai szolgálatot teljesített, de közben tovább tanult. 1823-1824-ben az 5. tüzérezred altüzére, 1824-1831-ben a bombászkar bombásza, 1831-1834-ben a 54. sorgyalozezred zászlósa, majd alhadnagya, 1834-1841-ben a 44. sorgyalozezred főhadnagya és az olmtüzi hadapródiskola tanára, 1841-ben kilépett a hadseregből. Katonai szolgálata alatt elvégezte a győri Akadémiát, a pesti egyetemen 1825-ben mérnöki, 1830-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett, 1841. március 27-én kinevezték a pesti egyetem Mérnöki Intézete vezetőjének, egyben a gyakorlati mértan tanszékén a geodézián kívül a víz- és hidépítést és az építészetet is előadta. Az Institutum Geometricum legkiválóbb vezetőjeként 1844-ben megszerkesztette a nagy sikert aratott tükrös felmérő műszert, a cathetometert. Korszerű geodéziai tananyaggyűjteményét 1847-ben adták ki „Petzelt József előadásai a gyakorlati mértanból. Geodézia I-II. rész” címmel. 1848 júniusától nemzetőrtiszt, szeptembertől százados, ütegparancsnokként részt vett a feldunai hadsereg harcaiban. A szabadságharc leverése után néhány hónapi fogság után (Pest, 1850.) kegyelmet kapott; Szentendrén földméréseket végzett és térképeket készített, mivel egyetemi tanári állásától megfosztották. Ideglázban halt meg munka közben.

⁴⁷ HM 1848: 11825/2925. sz.

1. a felállítandó hadi főtanodába a 200 növendékre megszabott teljes állományhoz szükséges igazgatói, tanári és szolgálati személyzet járandóság-kimutatását;
2. az 1848/49. évben szükséges kiadásokat tartalmazó költségvetést 50 növendékre számítva;
3. a költségvetési tételek összegző ismétlését;
4. a főtanoda ruházati tervezetét egy mintával.

Az előterjesztésben a hadügyminiszter arra kérte az OHB-t, hogy az észrevételeket a főtanoda érdekében folyó munkálkodások eredményessége érdekében vele közöljék és állásfoglalást kért abban is, hogy az 50 növendéki helyre felveendők között milyen arány alakuljon ki az alapítványi, az állami és az évi 500 pengőforintot fizetendő növendékek tekintetében. Mészáros úgy látta volna célszerűnek az alapítványi, állami és fizető helyek arányát, hogy „mindegyikből egy harmadrészt [kellene] venni”. Azt is bejelentette, hogy az OHB jóváhagyásának reményében és időnyerés céljából a sajtóban másnap, 23-án közreadja a hadi főtanodába való jelentkezési felszólítást. Érdemes megjegyezni, hogy a négy mellékletet „november 22-én, 1848. Petzelt József, tud. egyetemi tanár” írta alá, a hadügyminiszter kézjegyével csak annyi áll rajtuk: „Láttam: Mészáros Lázár.”⁴⁸

Az OHB az előterjesztést és mellékleteit azonnal továbbította a képviselőház elnökének sürgős megtárgyalásra. Az ország nyilvánossága 1848. november 23-án két forrásból is értesülhetett róla, hogy végre, 1849. január 7-én, megnyílik a Magyar Hadi Főtanoda. November 23-án a Közlönyben megjelent a hadügyminiszter 1848. november 22-i „Felszólítása”, melyben bejelentette, hogy 1849. január 7-én 50 növendéssel meg szándékozik nyitni a hadi főtanoda elemi tanfolyamának első évfolyamát, ha az OHB és az országgyűlés jóváhagyja azt. A felveendő növendékek harmada alapítványi, harmada államköltségi, harmadik harmada pedig önköltségi helyre kerül. Felvételre azok az ifjak pályázhatnak, akik betöltötték 14. életévüket, egészségesek, a magyar nyelvben tökéletesen jártasak, olvasható írással és némi fogalmazási készséggel, földrajzi, történelmi, vallástani ismeretekkel rendelkeznek. Előnyben részesülnek azok, akik jártasak a számtanban, mértanban, rajzban és idegen nyelveket beszélnek. A folyamodványokat, az iskolai és orvosi bizonyítványok, valamint a keresztlevél csatolásával, 1848. december 20-ig kell benyújtani a hadügyminisztériumba, jelezve, hogy alapítványi, államköltségi, illetve fizető növendéki helyre jelentkeznek-e. Az ifjak nyilvános felvételi vizsgájára 1849. január 4-én reggel 8 órától a főtanoda „próbatételi termében” kerül sor, de a pályázóknak az előző napon, 1849. január 3-án be kell jelentkezniük „az aligazgatónál a hadügyminisztérium épületében”.⁴⁹

Ugyanazon a csütörtöki napon, az országgyűlés november 23-i ülésén, az elfoglalt Mészáros Lázár távollétében, Pázmándy Dénes elnök bejelentette, a hadügyminiszter az OHB útján azt a kérdést terjeszti a ház elé, hogy bár az 1849. január 7-én „megnyitandó Ludoviceumot” illető első terv 50 ingyen nevéndékre volt előterjesztve, nézete szerint azonban, a haza jelen körülményeiben, legalább 200-ra kellene azok számát emelni, s erre nézve szükséges volna azon összeget megszavazni, mely az alapítványokból ki nem

⁴⁸ HM 1848: 11825/2925. sz.

⁴⁹ Uo.; *Közlöny*, 1848. november 23. (166.) 789. o.

telnek”.⁵⁰ Pázmándy, a hadügyminiszter beadványát félreértve, az 1. melléklet (járandóság-kimutatás) és a 2. melléklet (költségvetés az 1848/49. évben szükséges kiadásokra) adatait összekeverve terjesztette elő megtárgyalásra a képviselőháznak. Ezután Záborszky Alajos jegyző felolvasta Mészáros beadványát a négy melléklettel, amely első hallásra még tovább növelte a félreértéseket a képviselők körében a főtanoda leendő növendékeinek létszámával és költségeivel kapcsolatban, ami aztán szükségtelen értelmezési vitához vezetett. A hadügyminiszter távolléte tovább bonyolította az ügy tárgyalását és elhúzta a döntés meghozatalát, ez kitűnik a képviselők felszólalásaiból és indítványjaiból.

Az először felszólaló Záborszky Alajos szigetvári képviselő azt indítványozta, hogy az állam az intézetben legalább 100 ingyenes növendéket tartson és a szegény embereknek kifizethetetlen évi 500 pengőforint képzési díjat szállítsák le. Papp Zsigmond kisnyéresi képviselő a főtanodában a vallásra nézve látott megkülönböztetést, mivel a katolikus lelkész 800 ft., a református lelkész 600 ft. fizetést kapott volna; kérte, legyen egyforma a fizetés. Szunyogh Rudolf nagykállói képviselő Záborszky javaslatához csatlakozott. Mivel kívánatos, hogy „ezen intézetben a szegények közül minnél többen neveltethessenek”, azt ajánlotta, hogy az évi képzési díjat 300 pengőforintban állapítsák meg. Halász Boldizsár dabasi képviselő egyetértett Záborszky két indítványával, egyrészt hogy az ország költségén évfolyamonként 100 ifjat tanítsanak, másrészt hogy egy ifjú évi képzési díja 300 pengőforint legyen, s ha a költségek magasabbra rúgnának, a különbözetet az állam fedezze. Vlád Alajos nagyzerlenzi képviselő egyetértett azzal, hogy a szegénysorsúaknak az intézetben 100 ingyenes helyük legyen, de a vagyonosak fiuk neveléséért évi 500 forintot fizessenek. Dobozy képviselő ugyanakkor ellenezte az ingyen tanítást és követelte, hogy az alapítványtevők mondjanak le a jogaikról. Asztalos Pál huszti képviselő úgy vélekedett, hogy az alapítványok miatt az intézetben nem érvényesülhetnek a demokratikus elvek, ezért támogatta a 100 ingyenes helyet és az évi 2-300 pengőforintnyi képzési díjat. Besze János esztergomi képviselő indítványozta, hogy a nemzeti katonaképző intézet összes növendékét, akik tisztként késznek lesznek a hazáért életüket is feláldozni, államköltségen képezzék ki.

E felszólalások után a ház elnöke felhívta a képviselők figyelmét, hogy ne bonyolódjanak bele a részletekbe, mert a fő kérdés a főtanoda mielőbbi megnyitása. Nem értett egyet a „kegyosztogatással,” az összes növendék ingyenes oktatásával és indítványozta, ha ilyen részletesen tárgyalják a javaslatot, akkor legjobb volna kinyomtatni és minden képviselő kezébe adni a vitaanyagot. Az ezután felszólaló Csiky Sándor egri képviselő úgy vélekedett, hogy az intézetnek minél több jól képzett katonát kell adnia a hazának és a képzésben a szegényebbeknek is részesülni kell. Mégse legyen azonban az összes hely ingyenes, maradjon meg az alapítványtevők növendéki kinevezési joga, de az évi képzési díjat szállítsák le 2-300 forintra. A különböző nézetek és indítványok hatására Madarász László csákvári képviselő leszögezte: a legfontosabb a hadi főtanoda 1849 január eleji megnyitása. Ezért meg kell bízni a hadügyminisztert, hogy 50 növendéssel nyissa meg az intézetet és a törvényjavaslat vitája előtt ki kell

⁵⁰ L. a részletes tudósítást a képviselőház 1848. november 23-i üléséről: *Közlöny*, 1848. november 25. (168.). 798-799. o.

nyomtatni az említett vitaanyagot, hogy a Ház meghatározhassa az intézet alapelveit. Az ismét felszólaló Szunyogh képviselő elfogadta a január elsejei megnyitást, de 100 növendékkel és a sürgős tárgyalás miatt nem javasolta a tervezet kinyomtatását.

Az elnök erre feltette a kérdést, hogy kíván-e a Ház határozni, nem a lelkészek fizetése tekintetében, hanem afelől, hogy 50-nél több legyen a növendékek száma és az évi 500 pengőforintnyi tandíjat leszállítsák? Kazinczy Gábor sátoraljaújhelyi képviselő azt indítványozta, hogy a főtanodát állítsák fel, de a 100 000 forintról szóló törvényjavaslatot is nyomtassák ki, mert néhány napi halasztás után nyugodtan dönthetnek. Ezzel Záborszky képviselő nem értett egyet, mivel megítélése szerint nem törvényjavaslatról, hanem csak hadügyminiszteri átiratról kellett rögtön határozni. Az eltérő álláspontokat látva Deák Ferenc zalaszentgróti képviselő indítványozta, hogy a „Ludovicea Felállítására (...) [az] új javaslatot kombinálva a másikkal kell tárgyalni”, vagyis a júliusival együtt. A néhány napi halasztás valóban nem jelenti „az intézet felállításának elhalasztását”, de a képviselőháznak nem szabad kapkodva határoznia, hanem „a beadott javaslatot ki [kell] nyomtatni, és a szabályok értelmében a másik javaslattal együtt tárgyalás alá venni.” Az elhangzottak alapján Pázmándy Dénes elnök kimondta, hogy a már kinyomtatott és részben megtárgyalt „Ludovicea felállítási tervezetet,” nemkülönb az ülésen felolvasott javaslatot, mely „amannak némi pótléka, recapitulációja, s a költségeknek a basist megtartja”, tehát mind két okmányt újra nyomtatva fogják megtárgyalni. Mindezenközben Halász képviselő indítványozta, hogy a kérdést szavazással döntsék el. Válaszként az elnök megszavaztatta az országgyűléssel, hogy a hadügyminiszter által benyújtott, a költségvetést is magában foglaló iratot kinyomtatják és az előző tervezettel együtt megtárgyalják.

A döntés kedvező volt abból a szempontból, hogy az országgyűlés következő üléséig tisztázni lehetett a hadi főtanodával kapcsolatos félreértéseket és azt a sokat vitatott kérdést, hogy az intézmény működését hány növendékkel és milyen évfolyamokkal kezdje meg az új esztendő első napjaiban. A hadügyminisztériumnak nem kis problémát jelentett, hogy a főtanoda növendékei közé pályázók között sok volt a 16 és 18 éves, középiskolát végzett ifjú és egyetemi hallgató.

A parlamenti vitában elhangzottak és az ország katonai helyzete arra készítettek dr. Petzelt József egyetemi tanárt, hogy 1848. november 27-én felterjessze Mészáros Lázár hadügyminiszternek „A Ludoviceában a rendszeres tanfolyam mellett ideiglenesen felállítandó rendkívüli egyévi összpontosított elemi tanfolyam” tervét.⁵¹ A tervben a tudós előadta, hogy a hazának égetően szüksége van tisztekre, ám a jóváhagyásra kerülő főtanodai oktatási rendszer csak évek múlva tudna szakképzett tiszteket a hadsereg rendelkezésére bocsátani. Az eredeti évi 50 növendéket képző rendszer mellett tehát, a jelen sürgető szüksége miatt, az egyetem bölcsészeti karát és az ipartanodát végzettek, valamint a jogi, mérnöki és hittudományi évfolyamok hallgatói számára a rendkívüli egyévi összpontosított elemi tanfolyamot kellene indítani 150 fővel. A főtanoda 3 éves alsóbb elemi tanfolyama anyagát tömörítő rendkívüli egyévi összpontosított elemi tanfolyam 1849. január 7-től augusztus 31-ig tartana, melyben heti 36 órában a következő tantárgyakat oktatnák: „1. Szám[an], betűszám[an], mértan rövid ismétlése;

⁵¹ HM 1848:11825/2925. sz.

2. Hadi földrajz, álladalom és földtér; 3. Hadi történet; 4. Fegyver- és tüzértan, várívás; 5. Árkászat és sáncépítést; 6. Gyalog szolgálat, ügyesítés és fegyvergyakorlat; 7. Elemi hadi műtan (Taktika); 8. Hadi fogalmazás és százbani írás; 9. Térképi rajzolás; 10. Vonalzói és vetületi rajz, és alkalmazása tüzéri és erősítési rajzra; 11. Vívópenge, kard és szuronyívás, testi gyakorlás, úszás esténként; 12. Gyalog fegyver és tüzéri fegyvergyakorlás nyáron.”

A rendkívüli egyévi összpontosított elemi tanfolyamot elvégzők hadnagyként kerültek volna az alakulatokhoz, a kitűnően végzetek pedig 1 vagy 2 éves rendkívüli vezérkari tiszti tanfolyamon, illetve 1 vagy 2 éves rendkívüli mérnökkari tanfolyamon folytatták volna tanulmányaikat, melyek befejezése után a magasabb végzettségű tisztek vezérkari és hadmérnöki beosztást nyerhettek volna a hadseregben. Petzelt terve szerint, ha a helyzet úgy kívánna, akkor 1849-50-ben ismét lehetne indítani egy rendkívüli tanfolyamot, de a következő, harmadik esztendőben megszűnhetne a rendkívüli tanfolyam, hiszen az eredeti intézeti rendszer alapján képzettek, hadnagyként, már betölthetnék az alsóbb tiszti beosztásokat.

Petzelt tervezete valószínűleg Nádós Sándor ezredeshez, a hadügyminisztérium katonai osztálya vezetőjéhez került, aki, annak lényegét módosítva, 1848. december 7-én másik koncepciót terjesztett az OHB elé.⁵² Indoklása szerint az adott viszonyok között, a tisztképzés 6 évfolyamra való széthúzása miatt, a főtanoda működése csak félsiker lenne, ezért célszerűnek tünne, ha minden 40 éves életkor alatti, a szükséges előképzettséggel és iskolai végzettséggel rendelkező pályázót felvennének az intézetbe. A főtanoda 1., 2., 3., 4. osztályában (évfolyamán) 50-50 növendékkel államköltségen, az 5. és 6. osztályban (évfolyamon) 100-100 növendékkel saját költségen folya az oktatás, mely 1849. januárjától augusztus végéig tartana. A tanév a 6. osztálynak 1849. január 10-én, az 5. osztálynak január 20-án, a 4. osztálynak január 25-én, a 3. osztálynak február 1-jén, a 2. osztálynak február 5-én és az 1. osztálynak február 10-én kezdődne. Ettől az időponttól kezdve az intézet teljes létszámmal működne 1849 augusztus végéig, de ha a szükség úgy kívánja, előbb is kibocsáthat tiszteket a hadseregnek. Nádós ezredes nézete szerint „ez a lényege a Ludoviceum katonai nevelőintézet rögtön használhatóságát illető javaslatomnak, melyet is az Országos Honvédelmi Bizottmány figyelmébe ajánlom.”

Az OHB és a hadügyminiszter azonban sem Petzelt, sem Nádós tervezetét nem terjesztette a képviselőház elé, mivel nem akarták újabb meddő vitákkal halogatni a magyar hadi főtanodáról szóló törvény meghozatalát. Közben tovább folytatták a főtanoda megnyitásának előkészületeit, aminek egyik jele volt, hogy az OHB és a hadügyminiszter 1848. november 28-án és 30-án intézkedett, hogy a Nagyszombatról Pestre menekült és a „Ludovica épületébe” ideiglenesen beszállásolt magyar 33. (Gyulay) sorgelegezred katonai nevelőintézetének személyzetét és 80 ifjú növendékét, mivel „a Főtanoda Januárus 7-én megnyitattik”, egy másik alkalmas épületbe helyezték át.⁵³

A hadügyminisztérium 1848. december 2-i új rendezési terve alapján a hadi főtanodával kapcsolatos minden illetékességi, jog- és hatáskör a III., Táborkari Osztály

⁵² HM 1848:1180. sz.

⁵³ Magyar Országos Levéltár, H 2 Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzóelnökség iratai (a továbbiakban: OHB KE) 1848:4022., HM 1848:10378/1478. sz.

(betűje: „B”) feladatai közé tartozott; a meghatározás szerint: „2. A Ludoviceum minden ügyei amennyiben ezek az oktatást illetik.” Ezeket az ügyeket az osztály „hadtudományos karok szakosztálya” (betűje: „B/tk.”) intézte, melynek ideiglenes vezetője Tanárky Antal őrnagy lett.⁵⁴ Az ő kézírását viseli az a több mint 700 irat is, amely a tanári kar, a kiszolgáló személyzet ügyeivel, valamint a növendéki folyamodványokkal foglalkozik.⁵⁵

A főtanoda kérdésére károsan hatott a Kossuth Lajos és Mészáros Lázár között a hadügy problémái miatt keletkezett feszültség, mely oda vezetett, hogy a hadügyminiszter december 5-én bejelentette lemondását, megjegyezve azonban: „Szándékom csak még a Ludoviceát körösztil vinni, mellyel egy vagy két nap az országgyűlés végezni fog.”⁵⁶ Érdekes, hogy ugyanaznap nyújtotta be a hadügyminisztériumnak a „Ludovicea katona növelde igazgató, tanár és szolgálati személyzet kinevezendő névsorát” Petzelt, aki – noha hivatalos kinevezése késett – „Petzelt Josef aligazgató”-ként írta alá a felterjesztést.⁵⁷

A hadügyminisztériumban és a főtanodában tehát már igen előrehaladtak az előkészítő munkálatok az intézet megnyitására, amikor az országgyűlés december 7-i ülésen Pázmándy Dénes elnök bejelentette, hogy a központi bizottmány délután ülést tart a hadi főtanoda ügyében. Az ülésen elkészítették és elfogadták „Az osztályok központi bizottmányának jelentése a felállítandó magyar katonai főtanoda tárgyában hadügyminister úr által előterjesztett terv és költségvetés felett” című dokumentumot.⁵⁸

A hadi főtanoda ügye végül a képviselőház december 9-i, délelőtt 10 órától ½ 2-ig tartó ülésén került tárgyalásra. Az elnök napirendi ismertetése után Vermes Illés, a központi bizottmány előadója felolvasta a hadügyminiszter főtanodai tervét és költségvetését, valamint a bizottmány azzal kapcsolatos jelentését.⁵⁹ A jelentés szerint a „jövő januárius 7-én megnyitandó szándékolt hadi főtanoda tárgyában a központi bizottmány következő észrevételeket és javaslatot terjeszti a ház elébe: 1. Elfogadja az intézetbe felveendő növendékek alapítványok utáni, állam költségi és évi 500 forint fizetési részarányát. 2. Azokat az alapítványokat illeti meg növendéki kinevezési jog, melyek évi kamata 500 pft. jövedelmez. 3. Az épület, mivel 200 fő elhelyezésére alkalmas, ezt a számot 4 évre kell elosztani, mert most a berendezett és felszerelt részek 50 növendék 1/3 alapítványok után kinevezendő, 1/3 az államköltségen és 1/3 500 pengőforint évi fizetésére felveendő tanulók legyenek. 4. Csak olyan ifjúkat vegyenek fel az intézetbe, akik a felvételi vizsga alapján a tiszti pályára »kitűnő képességgel bírnak.« 5. Államköltségen csak szegénysorsúakat vegyenek fel és »az álladalom költségén kitanult ifjú, a tanodából kilépése után, a magyar álladalomnak legalább öt évi szolgálatra köteleztessek.«” Ezen kívül javasolta még a bizottmány, hogy „az álladalmi

⁵⁴ OHB 1848:4551., 4757. sz.; HM 1848: 10072/3972. sz.; *Közlöny*, 1848. december 5-8. (177-181.) 839., 843., 851. o.

⁵⁵ L. Hadügyminisztérium H 155. Felvételi kérelmek a Ludoviceumba 1848.

⁵⁶ KPA 1848:493/pz.sz.

⁵⁷ HM 1848:10682/1782. sz.; Ludoviceum 1848. szám nélkül.

⁵⁸ *Közlöny*, 1848. december 11. (184.) 876. o.; *Beér-Cszimadia* 601-602. o.; *Bachó*. 220-222. o.

⁵⁹ A képviselőházi tárgyalások szövegét l.: *Közlöny*, 1848. december 11. (184.) 870-872. o.; december 12. (185.) 875-876. o.; december 13. (186.) 878-879. o.; *Bachó* 220-231. o.

jogtan is múlhatatlanul taníttassék”; a szláv nyelv gyakorlati tanára helyére a Magyarországon divatozó egyéb nyelvek tanára kerüljön; a lelkészek egyformán évi 200 pft. fizetést kapjanak és az erkölcsstant is mindegyik lelkész tanítsa az illető növendékeknek; az orvosokra a „homeopathia” és „allopathia” megnevezést hagyják el. Végül megjegyezték, hogy a hadügyminiszter közlése alapján az alapítványok összesen 790,411 ezüst forintot és 1 7/8 krajcárt tesznek ki, mely összeg évenként 36,340 forintot és 22 6/8 krajcárt kamatozik.

Az elsőként felszólaló Kubinyi Ferenc losonci képviselő egyik javaslata az volt, hogy a tanintézet megnevezése ne „Ludovicea” legyen mert jellege gyökeresen megváltozott, helyesebb volna ha „ezen intézet katonai főtanodának nevezetnék”. Másik javaslata: az alapítványok kamatait az országos pénztárba fizessék be és az fedezze a főtanoda fenntartási költségeit. Válaszában Mészáros Lázár egyetértett azzal, hogy „a Ludovicea első magyar hadi főtanodának neveztessek”. Bejelentette, hogy a főtanoda mellett a jövő tavaszra tervezik az arra előkészítő katonai iskola létrehozását is. Emlékeztette továbbá a képviselőket, hogy a tanintézet épülete ugyan 200 növendéket képes befogadni, de a már októbertől december 15-ig tartó berendezés során csak 50 növendék számára készülnek el a szükséges helységek. Kitért a sokat vitatott évi tandíjra, annak 500 forintról 400 forintra való leszállítására. Leszögezte továbbá, hogy csak a felvételi vizsgákon megfelelt kiváló „talentumokat” vesznek fel növendékeknek. Végül kifejtette, mivel az épületben csak katolikus kápolna található és az alapítók nagyobb része katolikus, azért írt katolikus lelkészt és kápolnát a javaslatába.

Az ülés ezután megszavazta, hogy az intézetnek a „Magyar Hadi Főtanoda” nevet adja. Ezt követően Pázmándy Dénes elnöklete alatt a központi bizottmány jelentése alapján Simonyi János, Beniczky Pál, Palóczy László, Borday Endre, Kubinyi Ferenc, Vermes Illés, Patay József, Besze János, Gorove István, Asztalos Pál, Tóth Lőrinc, Deák Ferenc, Simon Pál, Ivánka Zsigmond, Madarász József, Heteyi István, Török István, Farkas Károly, Vargha Sándor, Elek Mihály, Fábíán Gábor képviselők részletekbe menő vitába bonyolódtak az évi tandíj (250, 300, 400, vagy 500 forint) összegéről, az alapítványtevők növendékkinevezési jogairól, az alapítványi, az államköltségi és fizető növendékek arányáról, a felvételi vizsga nyilvánosságáról, a lehetséges bejáró növendékek oktatásáról és számáról, az államjog és az idegen nyelvek oktatásáról, a növendékek vallásfelekezeti megoszlásáról, az egyházi szolgálatról és a lelkészek évi fizetéséről.

A vitában Mészáros hadügyminiszter tervezete különböző részeit védelmezve, indokolva, hatszor szólalt fel, többek között kiemelte azt a törekvését, hogy az elfogadásra kerülő költségvetésnek olyan Magyar Hadi Főtanodát kell létrehoznia, melyben „jó európai tanárok” oktatnak, akiknek „nevére csödülni fog ide az ifjúság”. A hosszadalmas vita mindazonáltal nem tett pontot a hadi főtanoda ügyére, mivel a képviselők általános többségének hiánya miatt a jelenlévő 142 fő hiába szavazott, nem volt érvényes az országgyűlés határozata és a döntést a következő ülésre halasztották.

Miközben az országgyűlésben tanácskoztak a felállítandó hadi főtanodáról, a hadügyminisztériumban tovább dolgoztak a tanintézet szervezeti és működési szabályainak elkészítésén, az igazgatói, a tanári és a kiszolgáló személyzet kiválasztásán és kinevezésén, a szükséges költségvetésén, valamint mindazokon a feladatokon,

melyeket az 50 növendékkel való tisztképzés megindulása nagyon sürgőssé tett. Ezt példázza többek között Mészáros Lázár hadügyminiszter 1848. december 10-i rendelete, amely szerint: „Időnyerés tekintetéből, addig is, amíg a hadi főtanoda tárgyalása mind a két házon keresztül menne, hogy a tanárok előadásaira magokat előre készíthessék, kinevezetnek”. A rendelet az igazgatóság 3, a tanári kar 4, a kiszolgáló személyzet 11 fontos katona és civil tagját érintette.⁶⁰ „(...) főigazgatóul: Luberth János ezredes. Aligazgatóul és utólagos jóváhagyás reményében alezredesül: Petzelt József, egyetemi tanár; ezen kinevezés és előléptetés rang- és illetményre nézve a folyó évi december hó 15-ikétől számítandó.” Ugyanaznap válaszolt a hadügyminiszter Korda János nemzetőr alezredes, szegedi térparancsnok kérelmére és felszólította, hogy harmadik fia, a 18 életévébe lépett Korda Béni hadi főtanodába való felvételi iratait terjessze elő, a fiú pedig 1849. január 3-án jelentkezzen a főtanoda aligazgatójánál, hogy részt vehessen a másnapi nyilvános felvételi vizsgálaton.⁶¹

A képviselőház soron következő, december 11-i ülésén először – Gorove István, Asztalos Pál és Madarász József felszólalásával – tovább folyt a vita a vallásoktatásról, míg végül a Ház elfogadta, hogy a költségvetésbe az „egyházi szolgálat” tétele helyett az alábbi szöveg kerüljön: „valláskülönbség nélkül alkalmazandó erkölcsstanárnak, ki egyúttal könyvtárnok, fizetése lenne 800 forint, lakás, fűtés és szolga mellett.”⁶² A költségvetési tételek közül Kubinyi Ferenc a kertész 800 forintos évi fizetését, Madarász József az orgonamester szükségességét kifogásolta, de a Ház, a hadügyminiszter érveit elfogadva, megszavazta azokat. Végül Kubinyi Ferenc kifogásolta az alapítványok és kamataik kezelését, követelte, hogy az intézet tőkéjének kamatait csak a főtanoda céljaira használják és a tanintézet jövedelmei külön kezelés mellett az állampénztárba folyjanak be, de ezen indítvány felett a képviselőház nem döntött, hanem átadta azt megtárgyalásra a központi bizottnánynak.

A vita befejezésekor Mészáros Lázár zárszavában örömét fejezte ki, hogy végre el van döntve a „Ludovicea dolga”, kiemelte, hogy az intézet drága lesz, mivel kevés a növendék és sok a professzor, de a főtanoda mégis nagy hasznot hajt majd, mivel a gyalogos és lovastisztek képzésén túlmenően első ízben nem lesz szükség külön tüzértanodára, mert a tüzértisztek is onnan fognak kikerülni; másodszer a had- és civil mérnökök képzése egy helyen történik és a hadi főtanodában „mindkét mérnökök egyformán fognak neveltetni, mindkettőt foghatják használni” békés és háborús időkben. Harmadszor, ha az intézet fejlődésnek indul, olyan szakembereket bocsát ki, akik el tudják végezni az ország katasztrerezésének szövevényes munkáját. S a hadi főtanodából „fog előállani azon üstökös, melynek látásánál fog kezdődni Magyarország boldogsága.” Bejelentette továbbá, hogy Luberth János ezredes igazgató, akit útban beosztásának elfoglalására, letartóztattak, betegen Gräfenbergben tartózkodik. Kérte a Házat, hogy nehéz helyzetében támogassák. Végezetül közölte, hogy „ezen intézet addig is életbe lépjen egy tanárt neveztem ki, még ugyan csak, in petto, s nem szabad kimondanom és ki már szerencsésen működik, s reményelem ezen igazgatóság alatt lesz jövője az

⁶⁰ *Közlöny*, 1848. december 12. (185.) 873. o.

⁶¹ HM 1848:10963/220 B/t. k. sz.

⁶² L. az 1848. december 11-i üléséről: *Közlöny*, 1848. december 13. (186.) 878-879. o.

intézetnek, azért a ház pártfogásába ajánlom.” Ez az akkor még titokban tartott tanár Petzelt József volt.

Ezek után a tárgyalást befejezték, a képviselőház a Magyar Hadi Főtanodáról szóló országos határozatát azonnal hitelesítették, elrendelték kinyomtatását és átküldték a felsőháznak. Alig ért véget december 11-én a képviselőház ülése, amikor Mészáros, a „Ludoviceai intézet országgyűlési vitatásával” végezvén, korábbi ígéretéhez híven, különböző OHB-rendeletekkel való egyet nem értésére hivatkozva, benyújtotta lemondását.⁶³ A főtanoda ügyeit azonban továbbra is intézte, sőt különböző személyiségek rábeszélésére végül lemondását is visszavonta és elvállalta a felsőmagyarországi mozgó hadsereg főparancsnokságát. Már új beosztására készülődve, december 12-én, amikor a sajtóban is napvilágot láttak első kinevezései a Magyar Hadi Főtanodába, és ismertté vált a képviselőház országos határozata, terjesztette fel a honvédelmi bizottnak „Pzelt József egyetemi tanárt, s a Ludoviceum nevelő intézet aligazgatóját kitüntető érdemeinél fogva, Alezredessé” történő előléptetésre.⁶⁴ Másnap, 13-án pedig rendeletet adott ki a katonai oktatás korszerűsítése érdekében az alakulatok katonai nevelőintézeteinek hármásával, vagy négyesével történő (150-200 fős) összevonására és a megfelelő elhelyezésük felkutatására az ország különböző városaiban 1849. február 10-ig.⁶⁵ December 15-én a Magyar Hadi Főtanoda működése érdekében ismét két fontos rendelkezést adott ki. Az egyik átirat volt, melyben a hadügyminiszter, mint írta, a „Ludovicea magyar katonai főtanoda felszerelési, s élelmezési költségére” 1848. december 15-től 1849. március 31-ig, 47 518 pengőforintot igényelt.⁶⁶ Másik rendeletében a hadi főtanoda tanári és kiszolgáló állományába 54 személyt nevezett ki, 1 honvéd tüzértizedes kivételével civileket. Már a hadügyminiszter távollétében, 1848. december 24-én nevezték ki a két felügyelő tiszti beosztásba „Weinhengst Ferenc nyugdíjas hadnagyot, ki a harcmezőn karját elvesztette; és Pongrácz László kilépett tisztet.”⁶⁷

Így 1848. december 15-ével a Magyar Hadi Főtanoda igazgatósági, tanári és kiszolgálói személyzete különböző beosztásaiba 72 fő került, név szerint a legfontosabbakba a következők: főigazgatóul Luberth János ezredes, aki helyét nem foglalta el; aligazgatóul Petzelt József egyetemi tanár, alezredes; az igazgatóságnál századosná, hadbíróvá, hadi jogtanárrá és könyvtárossá Varga Károly ügyvéd és egyetemi könyvtári tiszt. A tanári karba a földrajz, illetve az „álladalom- és földtérten” előadására Hartmann József honvédszázados (december 14-i lemondása után helyére 18-ával Brassay Sámuel, az MTA levelező tagja, főiskolai tanár); a „gyalog szolgálat, ügyesítés és fegyvergyakorlat” előadására Schenowitz Frigyes honvéd százados; a „szám-, betűszám- és mértan” előadására Mück Lajos utász hadnagy; a térképrajz és tervírás oktatására Jancsó József egyetemi tanársegéd; a hadi fogalmazás előadására Bajnok Antal természettársulati titkár; a magyar nyelvtan ismétlésére és a magyar irodalom előadására Machlik József nyugdíjas magyar nyelv- és irodalomtanár; a német

⁶³ HM 1848:11213/2313.; OHB 1848:5278. sz.

⁶⁴ HM 1848:11313/2413.; OHB 1848:5351. sz.

⁶⁵ *Közlöny*, 1848. december 14. (187.). 880. o.

⁶⁶ HM 1848: 11575/2675. sz.

⁶⁷ *Közlöny*, 1848: december 18. (191.) 898. o., december 27. (199.) 936. o.

nyelv tanítására Drechsler Ferenc került kinevezésre. Gazdászati tisztté és pénztárellenőrré Mihánovics Boldizsár nyugalmazott alhadnagyot rendelték, akit egyúttal főhadnaggyá léptettek elő.

A kinevezett igazgatósági, tanári és kiszolgálói személyzet jelentkezett a hadi főtanoda aligazgatójánál, elfoglalta beosztását és megkezdte munkaköre ellátását. A tiszt és civil tanárok megkezdtek a tananyagok készítését, a növendékek jelentkezett ifjak folyamodványainak áttekintését, tanulmányi eredmény, életkor és egészségi állapot szerinti rangsorolását.

Mészáros Lázár tehát, amikor 1848. december 16-án elindult a fővárosból a felsőmagyarországi mozgó hadsereg főparancsnokságának átvételére, az egyre súlyosbodó katonai helyzet ellenére úgy gondolta, már semmi sem akadályozhatja meg, hogy a hadi főtanoda időben megnyíljon. A hadügyminisztérium változatlanul intézte a hadi főtanoda ügyeit; a Táborkari Osztály kebelében működő „hadtudományos karok szakosztályának” ideiglenes vezetője, Tanárky Sándor őrnagy pedig december 17-től rendezte a Ludoviceum, vagyis a Magyar Hadi Főtanoda összes minisztériumbeli iratát, a képviselőházi előterjesztéseket, a Ludovicea alaptökéjét adományozók, az állásokért folyamodók, a növendéki helyre pályázók jegyzékét és kérelmeit, a hadi főtanodáról szóló országos határozatot és mellékleteit és az egyéb kérdésekkel foglalkozó okmányokat.⁶⁸

Közben a felsőházban december 18-án báró Perényi Zsigmond elnök bejelentette és felolvastatta a Magyar Hadi Főtanoda ügyében a képviselőházból érkezett országos határozatot, mely után a felsőházi ülés úgy döntött, hogy azt a szent korona ügyében kiküldött választmány észrevételezze. A felsőház december 23-i és 27-i ülésén foglalkozott a főtanodával kapcsolatos képviselőházi határozattal és azt észrevételeivel együtt megküldte a képviselőháznak. A „Határozata a felsőháznak a magyar hadi főtanoda tárgyában” leszögezte, hogy a 2-ik §-ban, az alapítványi növendékek kinevezésénél, egyértelműen érvényesülnie kell az alapítók jogainak. A járandósági kimutatásnál a felsőbb tanfolyam tanárainál javasolta a „mathesis sublimior” szavak kihagyását, valamint hogy a „fegyvertanár” szó helyett a „fegyvertan tanára” szó alkalmazandó; az erkölcsen helyett a felsőházi határozat az erkölcs- és hittan oktatását tartotta célszerűnek az intézetben, helybeli lelkészekkel, vallásfelekezetek szerint. Végül az Ernani-kalap helyett az eredeti magyar csákót ajánlotta rendszeresítésre. Érdemes megjegyezni, hogy a felsőházi vitában a növendékek vallásoktatása mellett Fogarassy Mihály erdélyi püspök és Lonovics József egri érsek érvelt; a lovaglás oktatásáról és a „lovaglási mester” díjazásáról folyó vitában idős Eszterházy Mihály gróf, Teleki Samu gróf, Károlyi György gróf, idős Bethlen Pál gróf, Radvánszky Antal és Teleky József gróf vett részt; az egyenruháról kialakult vitában pedig idős Eszterházy Mihály gróf, idős Bethlen Pál gróf, Radvánszky Antal és Károlyi György gróf szólalt fel, utóbbi kifejtette: „(...) a magyar csákót az egész világ adoptálta. Adjunk tehát a magyar foszlányhoz magyar csákót és magyar kardot.”⁶⁹

A képviselőház december 28-i ülésén foglalkozott a felsőház határozatával a Magyar Hadi Főtanoda tárgyában; tárgyalás és jelentéstétel végett átadták az ez ügyben működő

⁶⁸ HM 1848:4323/4., 11820/2920. sz.

⁶⁹ *Közlöny*, 1848: december 25. (198.) 938. o.; *Beér-Cszimadia* 602-603. o.

központi bizottmánynak. A felsőház határozatának megtárgyalására ugyan a képviselőház Debrecenbe távozása miatt már nem került sor, ám a határozatot és az országgyűlés által elfogadott törvényt a hadügyminisztérium és a hadi főtanoda végrehajtotta, ez több fontos okmányból is kiderül.

A törvény a magyar hadi főtanodáról kimondja, hogy az „eddig Ludoviceum név alatt ismert” Magyar Hadi Főtanoda 1849. január 7-én megnyílik.⁷⁰ Az 1. § előírja, hogy a 200 növendéket 4 év alatt veszik fel és az 1849. esztendőben a tanítást 50 növendékkel kezdik meg. A 2. § szerint a beiskolázás harmad-harmadrészben alapítványi, államköltségi és fizető növendék felvételével történik. A 3. § alapján a saját költségén tanuló növendék évi 400 ezüst forintot köteles fizetni. A 4. § elrendeli, hogy csak azon alapítvány után jár kinevezési jog, melynek évi kamata legalább 400 pengőforint. Az 5. § megszabja, hogy kötelező nyilvános vizsga alapján a tisztii pályára csak a kitűnő képességekkel rendelkezőket veszik fel. A 6. § kimondja, hogy államköltségen csak a szegénységüket hatósági bizonyítvánnyal igazoltakat veszik fel, akik a 7. § értelmében a főtanoda elvégzése után kötelesek 5 évi állami szolgálatra. A 8. § részletesen szabályozza a főtanodában rendszeresített személyi állományt, az állomány illetményét, a tanítandó tudományokat és egyéb tárgyakat, a költségvetést és a ruházatot. A „Járandóság kimutatása a hadi főtanodában 200 növendékekre kiszabott teljes állomáshoz szükséges igazgatói, tanítói és szolgálati személyzetnek” cím tételre felsorolja a 147 beosztást és a beosztottak évi díjazását. A „Költségvetése az 1848/9 évben a magyar hadi főtanodában szükséges kiadásoknak” cím az 50 növendékkel és a legszükségesebb személyzettel való működéshez szükséges 101 139 forint elosztását részletezi 21 tételben, az évi fizetésektől az előre nem látható kiadásokig. A „Ruházati tervzet a magyar hadi főtanodában lévő tanuló, tanító és szolgáló személyzetre nézve” pontosan előírja a növendékek és a tisztek öltözetét „kimenetelnél és díszelkedésnél”, a „házban és iskolában”, valamint a szolgálók öltözetét. Végül a törvény 9. §-a előírja: „Mind ezek szerint megállapítván, a teljesítendőket teljesítésével a hadügyminister megbizatik.”

Mészáros Lázár hadügyminiszter utasításai alapján a minisztérium, Petzelt József aligazgató vezetésével pedig a tanári kar és a kiszolgáló személyzet megtette az utolsó előkészületeket a Magyar Hadi Főtanoda megnyitására. Petzelt József alezredes három fontos okmányt készített el. 1848. december 24-i felterjesztése alapján tették közzé a hadügyminiszter december 25-i rendeletét a hadi főtanodába való, 1849. január 4-i felvételi vizsgáról.⁷¹ A hadügyminiszter távollétében Nádosy Sándor ezredes, katonai osztályfőnök aláírásával megjelent „Vizsgálati eljárás a növendékek felvétele alkalmakor a hadi főtanodában” című közleménye részletesen ismerteti a felvételi tárgyakat, az írásbeli vizsga lefolyását, ellenőrzését, követelményeit, osztályzatait, kiköti továbbá, hogy az írásbeli vizsgára csak a 13. életévet betöltöttök jelentkezhetnek és közli, hogy a hadügyminisztérium a felvett növendékek nevét január 6-án a Közlönyben adja közre és

⁷⁰ L. részletesen HM 1848:4323/4., 11820/2920. sz.; *Közlöny*, 1848. december 11.(184.) 870-872. o., december 12. (185.) 875-876. o., december 13. (186.) 878-879. o.; *Bachó* 230-231. o.; *Beér-Csizmadia* 604-612. o.

⁷¹ HM 1848:12400/3400. sz.

január 8-án megkezdődnek az intézeti előadások.⁷² Ezen kívül Petzelt József a hadügyminiszter megbízásából előterjesztést nyújtott be a vallás és közoktatási minisztériumnak a hadi főtanodai képzés keretében az egész magyar műszaki felsőoktatás reformjáról.⁷³ Egyetemi tanári tapasztalatai és a francia mérnökképzés alapján, a hadi főtanodáról elfogadott törvényre hivatkozva, a katonai és polgári mérnökképzés egyetemi szintű összevonását ajánlotta a főtanodában és tényként közölte, hogy „ezen elvet a hadügyminister úr az ország rendei eleibe terjesztette, kiktől teljes jóváhagyással el is fogadtatott.” Bejelentette, hogy a hadi főtanoda három éves felső tanfolyamán fogják kiképezni mind a hadi, mind a polgári mérnököket, s így meg lehet szüntetni a tudományegyetem bölcsészeti karához csatolt mérnöki intézetet.

Ugyancsak Mészáros Lázár megbízásából Petzelt 1848. december 24-re a hadi főtanodáról szóló törvény alapján összeállította az előszóból, a 13 fejezetből és toldalékból álló intézeti működési, szervei és tantervi szabályzatot, „A Magyar Hadi Főtanoda szerkezete” című jelentős tudományos és történeti értékkel bíró okmányt.⁷⁴ Az előszóban kifejtette, a „magyar hadi főtanoda szerkezetének tervezésénél kizárólag honunk jelenének hadtudományi szükségletei vétetnek tekintetbe, s oda irányul a törekvés, hogy a tanterv az ország viszonyaival s ifjúságunk általános képzési állapotával összhangzatba hozassék.” Mivel pedig az országgyűlés kevés változással jóváhagyta a hadi főtanoda tervét, szükséges az egész rendszert megismertetni a közvéleménnyel, hogy az tudomást szerezhessen, „minő leend a hadi főtanodában a munkálkodás, s mit várhasson az ország ezen tanintézettől.”

Az első fejezetben, amely az intézet célját és a tanítás módját taglalja, nem tagadja, hogy szükséges lenne külön gyalogsági, lovassági, tüzérségi, hadmérnöki és vezérkari tanintézetekre, de ahhoz nincsenek meg az anyagi, gazdasági feltételek. Ezért meg kell elégedni egyetlen felsőoktatási intézettel, melyben a növendékek minden fegyvernem, a vezérkari és hadmérnöki szolgálat „alaptudományaival” és a háborúban való alkalmazásával megismerkedhetnek. Ez a képzés, az egy intézeti közösségben való élés elősegíti a jövő tisztikarának egybeforrottságát, erkölcsi és katonai értékeinek emelését. A második fejezet részletesen elemzi a tantárgyak kiválasztását, jelentőségét a növendékek képzésében, majd felsorolja a főtanodában oktatásra kerülő tantárgyakat: „számtan, betűszámtan, feljebb analysis, elemi és felsőbb mér-, moz- és géptan; telek- és országmértan, és az utóbbiba vágó része a csillagászatnak; vonalzói rajz és leirati mértan; térképi rajz, tervírás s földkép szerkesztése; kísérleti természettan, hadi vegytan, hadi és építészeti kézműtan; polgári s hadi lak-, víz-, út-, híd-, és vaspálya-építészeti, hadi utászat, sáncz- és várépítészeti; elméleti s gyakorlati tüzértan, gyalog és lovas szolgálati ügyesítés és fegyvergyakorlati tan, mind a három fegyver elemi s fennsőbb hadi műtana, hadi élelmezéstan, hadügyírmód, századbeli üzlettan és segédtszti szolgálat, hadi földrajz, álladalom- és tájtan, honi és világi politicalai történetek szemléje, hadi történettan és hadműtörténettan, életbölcészeti, általános vallás-, élet-, erkölcs- és viselettan,

⁷² *Közlöny*, 1848. december 27. (199) 936-937. o.

⁷³ *Szögi László*: Mérnökképző intézet a bölcsészeti karon, 1782-1850. Budapest, 1980. 209-211. o.

⁷⁴ *A Magyar Hadi Főtanoda Szerkezete*. Mészáros Lázár hadügyminister és magy. vezérőrnagy megbízásából Petzelt József egyetemi tanár által összeállított és az 1848. évi magyar országgy. CXVI. ülésében elfogadtatott. Pest, 1849. 8., 63 o.

üzlettan, hadi jogtan, magyar nyelvtan ismétlése, és irodalmának szemléje, éjszaki és déli sláv, rác, oláh nyelv gyakorlati tanítása, német, frank, olasz és angol nyelv, vívás, testgyakorlás, lovaglás, úszás, tánc, éneklés.”

A szerkezet harmadik és negyedik fejezetében a tantárgyak elosztása is megtörtént a főtanodában folyó kétszintű oktatás szerint, nevezetesen:

- a három fegyvernem számára „derék századtszert” képző 4 éves alsóbb, vagy elemi tanfolyam 50-50 fős 1., 2., és 3. évfolyama;
- a 25 fős 4. évi elemi alkalmazási évfolyam;
- az alsóbb elemi tanfolyam három osztályát elvégzett tehetségesebb növendékek vezérkari, segédtszti, hadi és civil mérnökkari, valamint a felsőbb szolgálatú tűzértiszti 20-20 fős, négy éves, felsőbb tanfolyam első évi 4. évfolyama;
- második évi 5. évfolyama;
- harmadik évi 6. évfolyama és a
- negyedik évi felsőbb alkalmazási évfolyam számára.

A részletes tanterven kívül a főtanoda életét téli és nyári napirend szabályozta.

A szabályzat ötödik fejezete azokat a követelményeket részletezi, amelyek a felveendő növendékek korára és tulajdonságaira vonatkoztak, a hatodik az intézet tantervébe felvett tantárgyak hallgatására vonatkozó kötelezettségeket.

A hetedik fejezet szerint a tanév végével a növendékeknek írásbeli és szóbeli vizsgát kell tenniük; a tantárgyakból „kitűnő, jó, elegendő, nem elegendő, rossz és semmi” szóval jelölt osztályzatot kaphatnak. Az évenkénti eredmények alapján a tanfolyam befejezésekor végbizonyítványt állítanak ki, annak alapján készül a növendékekről „az önviselési jegyzék,” mely meghatározza beosztásukat a hadseregben.

Az önviselési jegyzék alapján a fogékonyabb, de rest növendékek az elemi tanfolyam harmadik évének befejezése után rang nélkül, vagy altisztként kerülnek beosztásba. A középszerűek a 4. évi elemi alkalmazási évfolyam befejezése után, mint rangban legfiatalabb hadnagyok, rátermettségük szerint jutnak valamelyik fegyvernemi alakulathoz. A kitűnő, de a matematikai és hadtudományi ismeretek iránt érzéketlen növendékek az elemi tanfolyam befejeztével, egy évi felsőbb tanfolyam és egy évi felsőbb alkalmazási tanfolyam elvégzése után, mint 2. éves hadnagyok, segédtsztként kerülhetnek a táborok állományába. A kiváló képességű, a „mathematicai műtani hadi szakok iránt nagy érdeklődéssel viseltető növendékek” a három éves elemi, három éves felsőbb és egy éves felsőbb alkalmazási évfolyam befejezése után, mint rangban 4. éves hadnagyok, vagy főhadnagyok léphetnek szolgálatba, ahol minden fegyvernemet megismerve, a vezérkarnál, a mérnökkarnál vagy a felsőbb tűzéri szakban kapnak végleges beosztást.

A szabályzat nyolcadik fejezete a büntetéseket és a jutalmakat részletezi, a kilencedik a növendékek létszámát taglalja a különböző tanfolyamokon. A tizedik fejezet a növendékek illetményeit tárgyalja, valamint az előírásokat az élelmezéstől a ruházaton át a zsebpénzig. A tizenegyedik fejezet az igazgatósági, tanári és szolgálati személyzet jog- és feladatkörét, valamint illetményét rögzíti igen körültekintően, míg a tizenkettedik a tanulmányi és egyéb szolgálati személyzet hivatását vázolja fel általában és az egyes beosztásokra lebontva. A tizenharmadik fejezet részletesen ismerteti a husz tudományos

gyűjtemény és intézet szerepét a hadi főtanoda életében, a könyvtártól, a fegyver- és ágyúmintagyűjteménytől az angolkertig.

Petzelt József a Magyar Hadi Főtanoda szabályzatában a legkorszerűbb elveket fogalmazta meg, abból a célból, hogy az oktatás, a képzés a hasznavehetőséget, az alkalmazhatóságot szolgálja. Mint a szabályzat utolsó soraiban leszögezte, „neki [a hallgatónak] egészen ügyes alapos gyakorlati embernek, nem pedig gyümölcstelen borostyánokkal koszorúzott tudósnak kell lennie. Gyakorlat legyen a hadi főtanoda jelszava.”

Itt kell még megemlíteni, hogy Petzelt József a felsőház határozatát is bedolgozta a főtanodai szabályzatba, amit egy 1848. december 28-i, a hadügyminisztériumhoz intézett előterjesztése bizonyít.⁷⁵ Ebben többek között az igazgatóság nevében javasolja, hogy legyen a növendékek csákója fekete, a főtisztek csákója olyan mint a honvédtiszteké, de a „rózsa alatt szintén Magyarország címere a hadi tudományok jeleivel.”

A Magyar Hadi Főtanoda igazgatósága és a „vizsgálati bizottmány” nevében Petzelt József alezredes, aligazgató 1848. december 30-án meghívta az országgyűlés, a felsőház, a Magyar Tudományos Akadémia és a pesti tudományegyetem képviselőit: az 1849. január 4-i, csütörtöki, a „hadi főtanodában tartandó felvételi vizsgálatnál, és ennek bevégezte utáni barátságos ebédnél, kebeléből egy küldött úr által résztvenni szíveskedjék.” Az MTA Kiss Károly hadtudományi rendes tagot, honvéd alezredest kérte fel a részvételre, aki a meghívóra, ismervé a drámai katonai helyzetet, ráírta: „A körülmények fogják csak elválasztani megjelenehetnek-e?”⁷⁶

Közben a hadügyminisztériumban Tanárky őrnagy, a főtanodában pedig a kinevezett tanári kar foglalkozott a beérkezett ifjak felvételi folyamódványaival. A kérelmek többsége decemberben érkezett a minisztériumba, az utolsók december 25. és 31. között. Minden folyamódványon ott van Tanárky Antal őrnagy kézírása; sok kérelmet visszaadtak a folyamódóknak. Az eddigi feltárások szerint a hadi főtanoda alsóbb, elemi tanfolyama 1. osztályának 50 növendéki helyére 335 fő pályázott, életkora szerint a legfiatalabb 9 és fél éves és a legidősebb 22 éves 4 hónapos volt.⁷⁷ A Tanárky őrnagy készítette jegyzékből („Folyamodó Növendékek;” rovatai: „A növendék atya s ennek állapotja; Növendék neve; Élet ideje; észrevétel; Folyamodás száma”), bár nagyon hiányosan van kitöltve, megállapítható, hogy a 335 pályázó közül 23 fő alapítványi, 33 fő fizető növendéki helyért folyamodott, a többi 279 ifjú államköltségen akart tanulni.⁷⁸ A jelentkezők többsége (kb. 80 %-a) 14-17 éves volt, középiskolát, ipartanodát, vagy néhány egyetemi évfolyamot végzett, 14-en katonai nevelőintézeti végzettséggel rendelkeztek. Többük nemzetőrként, vagy honvédként szolgált, de őket is berendelték a felvételi vizsgára. Ezt igazolja Mészáros Lázár hadügyminiszter 1848. december 13-i utasítása a feldunai mozgó hadsereg parancsnokságának, hogy a zempléni önkéntes nemzetőr zászlóaljban szolgáló Nyomárkay Hugót (15 éves és részt vett a schwechati csatában) úgy engedjék el, hogy 1849. január 3-án Pesten a hadi főtanoda aligazgatójánál

⁷⁵ HM 1848:12867/3967. sz.

⁷⁶ RAL 29/1848.

⁷⁷ Ludoviceum 1848. 1-3. doboz, 1-276. sz. és szám nélküliek. Az iratok egyenkénti átnézéses el kutathatók.; HM 1848: 4323/4. sz.

⁷⁸ Uo.; HM 1848:11290/223. sz.

jelentkezessen, mert a másnapi felvételi vizsgán részt kell vennie; ha felvételi vizsgája sikerül, felveszik az intézetbe, ha nem, visszavezénylik a táborba.⁷⁹

Közismert, hogy az országgyűlés és az OHB 1849. január 1-jén elhagyta a fővárost, majd 1849. január 4-én és 5-én a honvédsereg is kiűrtette Budapestet, az osztrák csapatok pedig megszállták. Azt még nem sikerült pontosan feltárni, hogy 1849. január 3-án hány folyamodó ifjú jelentkezett a hadi főtanoda aligazgatójánál a felvételi vizsgán való részvételre; az eddigi kutatások szerint mintegy 50-en lehettek.⁸⁰ Ezt erősíti meg a főtanoda főorvosának, a vizsgálati bizottság tagjának visszaemlékezése, aki szerint „január 4-én egy számos és díszes gyülekezet előtt, melyen részt vettek hazánk legjelesebb férfiai, megtartottuk a vizsgát, melyen mintegy 50 ifjú vett részt, kik közül 34-et mind szellemi, mint testi lehetőségeikre nézve alkalmasnak találtatván felvettünk az intézetbe.”⁸¹ Az 1849. január 4-én reggel 8 órától a hadi főtanoda épületének második emeletén, a felsőbb tanfolyam 2. tantermében lezajlott felvételi vizsgán nem vettek részt az alsó- és felsőház képviselői, sem az MTA kiküldöttje és az sem ismert még, hogy a „számos és díszes gyülekezet” kiből tevődött össze és kiket tisztelt meg a visszaemlékező a „hazánk legjelesebb férfiai” megnevezéssel. Tény viszont, hogy a főtanoda szabályzata szerint történt vizsga alapján a mintegy 50 ifjú jelentkezőből 38 fiatalt vettek fel növendéknek.

A vizsgálati bizottságban Petzelt József elnökölt, tagjai a tanárok voltak, de sajnos a számtan, a földírás, a történettan, a fogalmazás, a rajz és az idegen nyelvek írásbeli vizsgájának anyaga még nem került elő, nem ismerjük a „vizsgálati jegyzőkönyvet”, a felvételizők eredményeit és a hadügyminisztériumnak készült előterjesztést sem. Tudjul viszont Brassai Sámuelnak, a főtanoda hadiföldrajz-, álladalom- és földtér-tanárának a hadügyminiszterhez intézett 1849. február 7-i kérelméből: „működésemet, mely tankönyv kidolgozásában és a jelentkezett tanítványok érdemsorozásbeli részvétben állott január 5-ig folytattam is. Ezen szerencsétlen napon az ellenség Pestre bevonulása engemet mint, hazánk és kormányunk tántoríttatlan hívét távozni kényszerített. Távozásom az aligazgató úr hírével és engedelmével történt.”⁸² Ez valóban így történt, Petzelt József alezredes, főtanodai aligazgató 1849. január 6-i engedélye igazolja, mely szerint „a jelen súlyos viszonyok tekintetére nyomatékos kérésére megengedtetik, hogy családi dolgai rendezésére egy hónapra Kolozsvárra távozhasson. A hadi főtanoda pénztárából ezen tanár egy havi díjat mely múlt hó 15-től folyó hó 15-ig néki járul, felvette.”⁸³

Dr. Horner (később Vezekényi) István, a „gyöngyösi hasonszervi kórház orvosa”, akit 1848. december 10-én neveztek ki a főtanoda főorvosául, több mint három évtizeddel később így emlékezett vissza a Magyar Hadi Főtanoda működésének rövid időszakára: „Január 1-jén jókor reggel bevonultam a fővárosba, egyenesen a Ludovika akadémiába szállásomra hajtattam, az ágyúzás már Czinkotán nagyban hallatszott,

⁷⁹ HM 1848:11290/223., 11771/2871., Ludoviceum 1848:170/B/tk. sz.

⁸⁰ *Ács Tibor: Személyzet-könyve...* i.m. HK 1994. 2. sz. 149-151. o.

⁸¹ *Vezekényi István: Visszaemlékezések 1848/49-re. Gyöngyösi Lapok*, 1882. március 23. (12.) 5. o.

⁸² HM 1849:2214., 2679. sz.; OHB 1849:1662. sz.

⁸³ Uo.

hittük hogy a magyar sereg üldözi az ellenséget a fővárosbani benyomulástól. Petzelt alezredesnél bejelentvén megérkezésemet, látásomra össze csapta kezét, mély megindulásának adva jelét, hogyan mertem a fővárosba jönni, miután az ellenség azt minden perczen megszállhatja? Nyugodtan válaszoltam neki: ez az én rendeltetésem, együtt fogunk most már élni vagy halni.

Az ágyúzás reggeltől estig tartott naponként; daczára ennek január 4-én egy számos és díszes gyülekezet előtt, melyen részt vettek hazánk legjelesebb férfiai, megtartottuk a vizsgát, melyen mintegy 50 ifjú vett részt, kik közül 34-et mind szellemi, mint testi lehetőségeikre nézve alkalmasnak találtatván, felvettünk az intézetbe. Következő napon, mintha a legbiztosabb békében élnék megkezdődtek az előadások, s minthogy az erkölcstannak tanára még nem volt, én vállalkoztam ezen tanszék betöltésére, mint nyugodalmasabb napjainkban teljesítettem is. Következett január 6-dika, a végzetes nap (...) Az intézetbe a rémülés, szomorúság tetőpontját érte el, de azért hivatalos teendőink egy perczig sem függesztettek fel, vártuk mit hoznak a következő napok.”⁸⁴

Az történelmi tény, hogy már az osztrák katonai megszállás alatt, 1849. január 7-én, vasárnap, Petzelt József alezredes, aligazgató a Magyar Hadi Főtanodát ünnepélyesen megnyitotta. Kérdés azonban, hogy a tanári karon, a kiszolgáló személyzetben és a megnyíló alsóbb tanfolyam 1. osztályos növendékein kívül kik jelentek meg az ünnepségen, s hogy a résztvevők civilben, vagy egyenruhában voltak-e. Az intézmény megnyitása alkalmával Petzelt aligazgató szónoklatának első mondataiban üdvözölte a felvett 38 növendéket, akiket „Szeretett fiaim!”-nak és „honunk reményvirágainak” nevezett.⁸⁵ Felhívta a figyelmüket, hogy a hon számos folyamodó közül őket választotta ki: „Tőletek kívánja meg, hogy legyetek önvédelmi képességének, legyőzhetetlen erejének külfelé, s bensőleg rendíthetetlen biztosságának jövő gyámolói.” A hon elvárja, hogy tisztí hivatásukat majdan „szakavatott vezetőkké felnőve” teljesítsék. Mivel a „had óriási nagyságú mesterséggé lett; követelése polyp-karokkal ölelik körül az emberi tudás majdnem minden ágait”, mindent meg kell tenniük az ismeretek elsajátítása és gyakorlati alkalmazása érdekében. A továbbiakban felvázolta a kor hadseregeinek jellemzőit és az egyes tantárgyak szerepét, jelentőségét a főtanodai képzésben. Kiemelte, hogy „mely tágasra terjed ki a hadtudomány mezeje, s mint kellek az azt néhány év szűk körére szorítani, hogy a had nagy mesterségébe méltólag beavassunk.” Felhívta az új növendékek figyelmét, hogy nagy felelősség terheli majd őket, mivel a haza, az állam rájuk bízva a hon fiait, a drága eszközöket, fenntartja a hadsereget azért, hogy megvédjék az országot. Befejezésül, az elmondottakra utalva hangsúlyozta: „Fontoljátok mind ezeket jól meg, szeretett ifjak! Gondoljátok meg jövő hivatástok nagyságát, a felelőség terhét, mellyet magatokra kell vállalnotok, vegyétek szemügyre az idő rövidségét, mellyben a hon tőletek olly fontos szolgálatot követel.”

A hadi főtanodában, már ellenséges megszállás alatt, 1849. január 8-án kezdtek meg a „Személyzet-könyv” kitöltését, melyben a vezeték- és keresztnév, a születési hely (helység, megye, ország), az életkor, a vallás, továbbá a „napja a bejövételnek,

⁸⁴ *Vezekényi*: i. m. 5. o.

⁸⁵ *Petzelt*: i. m. 59-63. o.

kimenetelnek és hová; jegyzések” rovatok szerepeltek.⁸⁶ Összesen 31 növendék adatai kerültek bejegyzésre (l. a 2. mellékletet, 000. o.). Január 8-án az alsóbb elemi tanfolyam 1. osztálya 27 növendékének neve kerül a nyilvántartó könyvbe, a következő sorrendben: Abeles Gyula, Aigner Ferenc, Amant Béla, Beimel György, Bielek Miksa, Detela Ferenc, Donhoffer Ede, Eckmayer Ágoston, Kövér János, Lechner Ágoston, Löblin Miksa, Lumniczer József, Nádosy Elek, Nádosy György, Papfy Vincze, Pollák Károly, Rózsafy Alajos, Szalay Elek, Szép Gábor, Szűcs Kálmán, Storch Gyula, Török Sándor, Téli József, Veindl Bódog, Vidor Károly, Pataky Ferencz, Bauer Ferencz. Január 11-én Hofhauser Antal és Marton Béla, január 14-én Vecsegi József, január 15-én Hug Gyula növendék adatait írták be a személyzet-könyvbe.

A személyzet-könyvből hiányzó növendékek viszont szerepelnek „A pesti Ludoviceum Országos Katonai Akadémia” fejrésszel 1849. január 10-ikén német nyelven készült és Petzelt József aligazgató által aláírt „Állomány- és járandóság kimutatás az 1849. január 4-én megnyílt Országos Katonai Akadémiának” című okmányban.⁸⁷ Ez a kimutatás (l. a 3. mellékletet, 000. o.) az intézmény állományában lévő 105 személy nevét, beosztását, járandóságát, jelen-, vagy távollétét sorolja fel. A kimutatás 71. sorszámtól a 105. sorszámgig a növendékek szerepelnek. A kimutatáson szereplő 35 növendék közül január 10-én 10 növendék volt távol.

A Magyar Hadi Főtanodában 1849. január 9-én, kedden kezdődött meg a tanterv és a napirend szerinti élet az alsóbb elemi tanfolyam 1. osztályában. Az első éves növendékek a tanterv szerinti hetenkénti napi és óra-felosztásban a következő tantárgyakat: tanulták 1.) „betű-számítan és mértan, egyen-mértan és egyenes háromszögten” 12 órában; 2.) „hadi földrajz, álladalom és tájtan” 6 1/2 órában; 3.) „általános hadi szabályzatok s hadi czikkelyek” 1 1/2 órában; 4.) „gyalogsági szolgálat, ügyesítési és gyakorlási szabályzat” 4 órában; 5.) „észtan kivonatban, és had-ügyírmód” 3 órában; 6.) magyar nyelvtan ismétlése és magyar irodalom 3 órában; 7.) német nyelvtan 3 órában; 8.) „térképi rajz” 4 1/2 órában; 9.) „szép- és tervírás” 1 1/2 órában; 10.) „vívás pengével” 2 órában; 11.) „gyakorlat fegyverrel” 2 órában; 12.) „testi gyakorlás” 2 órában; 13.) „éneklés” 4 órában.

A téli napirend a következő volt: felkelés 1/2 6-kor, reggeli ima 6 órakor, matematikai ismétlések és tetszés szerinti tanulmányok 6-tól 1/2 8-ig, reggelizés 1/2 8-tól 8-ig, 11-től 12-ig tetszés szerinti tanulmányok, ebéd 1/2 1-től 1/4 2-ig, az időjárástól függően séta a kertben 1/4 2-től 3/4 2-ig, uzsonna 5 óra után, 6 óráig szabadidő, tanulmányok 6-tól 7-ig, testgyakorlás 7-től 8-ig, vacsora 8 órakor, utána mozgás és multság a felvidulási teremben, 9 órakor esti ima és lefekvés, engedéllyel tanulás 1/2 11-ig. Csütörtökönként délután 1-től 2-ig felszerelés-ellenőrzés, majd 2-től 6-ig szabad kijárási. Vasárnaponként felkelés 1/2 7-kor, reggeli 1/2 8-kor, vallási-erkölcstani előadások 8-tól 3/4 9-ig, 9-től isteni szolgálat minden növendéknek saját vallása

⁸⁶ RAL Hadtud. 2 r. 5. sz. 1-11. o.; *Ács Tibor*: Személyzet-könyve... i.m. HK 1994. 2. sz. 151-154. o.

⁸⁷ Hadügyminisztérium, H 89. Vegyes iratok. 5. doboz, szám nélkül. Militár Landes Akademia im Ludoviceum zu Pesth. Itt szeretnék köszönetet mondani *Hermann Róbertnak*, aki feltárta és közlésre rendelkezésemre bocsátotta az 1849. január 10-én készült „Állomány- és járadék kimutatás, az 1849. január 4-én megnyílt Országos Katonai Akadémiáról” című iratot.

templomában, utána szabad kijárás, vagy tetszőleges foglalkozás, 1 órákor ebéd, tanulmányi ismétlés 6-tól 1/2 8-ig, vacsora 8 órákor, esti ima és lefekvés 9 órákor.⁸⁸

E tanterv és napirend szerint működött és élte életét a Magyar Hadi Főtanoda 1849. január 9-től január 17-ig. Ekkor Mihánovics Boldizsár főhadnagy, a főtanoda gazdasági tisztje feljelentésére a megszálló osztrák katonai hatóság véget vetett az intézményben folyó képzésnek és betiltotta működését. A főtanoda megnyitásának és működésének történetét egy 1849. május 12-i jelentésében röviden így foglalta össze Petzelt József: „A hadügyminister úr által azon feladat tétetett elémbe, hogy az általam feltett s az országgyűlés által köztetszéssel elfogadott program értelme szerint az akadémiát életbe léptessem; határnapul folyó évi január hó 7-vel tüzetett ki. A legkedvezőtlenebb auspiciumok, s egy gazember ármányai ellen folyton tartó harcz között megkezdem sokfelé elágazott hivatalomat; s már egyszer hangzottak el fővárosnak határában az osztrák ágyúk dörgései; s Windischgrätz érczököllel uralkodott felettünk, midőn bátorkodnék (január 7-én) a megnyitási ünnepélyt megtartani, s a leczkéket (január hó 9-én) megnyitni. Én sokat merészelttem – koczára tettem társadalomban szerzett hivatalbeli állásomat – egyetemi tanszékemet, – én merészlettem azt, mert a hon, a nemzet bizodalmaival tisztelt meg, s aki bennem bízott, még soha meg nem csalatkozott.

Szurgonyokkal fenyegetés közben, mellyeket azon politicalai kétalakú szörny Mihánovich idézett elő, (január hó 17-én) az akadémia szétüzetett.”⁸⁹

Petzelt József jelentésénél részletesebben számol be Horner (Vezekényi) István főorvos a Magyar Hadi Főtanoda erőszakos felosztatásának történetéről, aki szerint január 8-tól: „Intézetünk a következő napokban igen látogatott volt. Osztrák tábormokok és egyéb főtisztek sűrűn forogtak meg az intézetben. Az igazság érdekében ki kell jelentenem, hogy a berendezés mindegyiküknek annyira megtetszett, hogy ezen intézet felmaradását nyíltan kimondották.

Pár nap múlva az intézet összes előljárósága parancsot vett Budán herczeg Windischgrätz előtt megjelenni. Délután 3 órákor volt az elfogadás. Rousseau tábormok a herczeg szárnysegédje fogadott bennünket a hivatalába. Szép fogadás volt ez: Ihr verfluchter Rebeller (ti átkozott rebellisek), volt az első beköszöntés. Felírta neveinket, honnén jöttünk, mily állást foglal el mindegyikünk az intézetben, végre azzal bocsátott el, hogy sorsunkról rövid idő múlva értesíteni fognak.

És ezen értesítés nem is késett sokára. Januárius 16-án, midőn éppen az ebédnél ültünk, dobszó hallatszott fülünkbe. Mindnyájan az ablakhoz szaladtunk, látjuk mint közeledik két század horvát gyalogság az intézethez, ehhez odaérve elfoglalja fegyverrel a ház kapuit, egy tiszt pedig betér az udvarba parancsot adva, hogy minden tisztviselői e háznak, azonnal az udvarba jelenjen meg. Ez megtörtént. A felolvasott parancsolat tartalma az volt, hogy mivel ezen intézet csupa rebellisekből áll, mivel a növendékek is rebellis szülők gyermekei, meghagyatik szigorúan, hogy az nap este 9 óráig az intézetből mindenki kitakarodjék.

⁸⁸ Petzelt: i. m. 10., 17-18. o.

⁸⁹ HM 1849:14968/151. k.n.sz.

Bár a múlt napok eseményei után azon illúzióba nem ringathattuk magunkat, hogy az intézetbe maradásunk biztosítva volna, de hogy hasonló drákói szigorral kidobassunk, azt képzelni is alig lehetett.

Mi tisztviselők nagyobb nyugalommal vettük ezen barbarizmust, de szegény növendékeink sorsa kínos érzéseket költött kebleinkben. Körülöttünk állott mind a 34, mindegyik hátán saját ruhaneműik; hogy a megválás szeretett ifjainktól véghetetlen keserű volt bizonyítani is felesleges. Szétoszlottunk még az nap délután az ország különböző részeiben. Sajnálom, hogy növendékeink névsora ma nem áll rendelkezésemre”.⁹⁰

Ez a visszaemlékezés annyiban pontatlan, hogy 34 növendékről beszél, noha valójában 38 ifjúról volt szó, akiknek nevét és adatait ismerjük. Horner István főorvos 1849. január 17-én korán reggel családjával és holmijaival visszatért Gyöngyösre, ezért nem értesült a Magyar Hadi Főtanoda tanárainak arról a lépéséről, melyet a tanintézet további fennmaradása érdekében tettek. A négy főtanodai civil tanár 1849. január 17-én írt kérvénye és Havas József pesti császári biztos kísérő jelentése lényegét tekintve mindenben bizonyítja a Magyar Hadi Főtanoda 1849 januári eseményeiről beszámoló Petzelt József jelentésének és Horner István visszaemlékezésének adatait.⁹¹

A tanárok folyamodványukban alázatosan arra kérték herceg Windischgrätz cs. kir. tábornagyot, hogy magas, 1849. január 15-i főparancsnoki rendeletét, mely alapján a Ludoviceumot bezárták, minden alkalmazottját rögtön elbocsátották és az épületből való gyors eltávozásra kényszerítették, függessze fel. Kérték továbbá, hogy engedélyezze a Ludoviceum fennmaradását és működését, mivel szigorú és gyors végzése váratlanul érte az intézet tisztviselőit és alkalmazottait, akik nagyon nehéz helyzetbe kerültek, megélhetésük kilátástalanná vált, mivel nem folytathatják addigi foglalkozásukat. Kérvényüket azzal fejezték be, hogy ismételten kérték a herceg kegyes jóindulatát, ne éljen a törvény szigorával és rendelkezék igazságosan, mert ők ártatlanok és mint a haza nevelői cselekedtek. Ezt figyelembe véve kérték, próbáljon meg mindent fontolóra venni és az intézményt újból megnyitni, az alkalmazottakat pedig addigi szolgálatukba visszahelyezni, hogy megélhetésük biztosítva legyen. A német nyelvű kérvényt, mely Pesten, 1849. január 17-én kelt, „Fenséged alázatos szolgálói: Derchsler Ferenc, a német nyelv volt tanára. Báró Pongrácz László felügyelő, Jancsó József, a helyzetrajz volt tanára, Bajnok Antal, a hadtörténelem és földrajz volt tanára” írták alá.

A folyamodvány a Magyar Hadi Főtanoda erőszakos feloszlatásában jelentős szerepet játszott Havas József császári biztos kezébe került, aki kísérő jelentésével együtt továbbította azt a cs. kir. kerületi parancsnoksághoz. Ebben a 170/b. 849. számú, január 17-én keletkezett iratban a császári biztos beszámol a pesti cs. kir. kerületi parancsnokságnak, hogy a fenséges tábornagy úr legfelsőbb parancsát, amely elrendelte a Ludoviceumban az előadások bezárását, január 16-án tisztelettel átvette és végrehajtotta. A döntést Petzelt aligazgatóval közölte, a növendékeket számba vette és megszemlélte. Az intézetben még az a feladat, hogy a különböző javakat egy bizottság

⁹⁰ *Vezekényi*: i. m., *Gyöngyösi Lapok*, 1882. március 30. (13.) sz. 3. o.

⁹¹ A két okmányt közreadta *Barcsay-Amant Zoltán*: A Ludoviceum működése a Windischgrätz-megszállás alatt. *Ludovikás Levente*, 1934. 65-66. o.; *Bachó László*: A Ludoviceum megnyitása 1849-ben. *Ludovikás Levente*, 1936. 61. o.

átvegye és az épületet őrizze. Rövid jelentéséhez befejezésül mellékelte az intézet személyzetéről készített alábbi kimutatást:

„Állomány-kimutatása
a Ludovicea Katonai Akadémiának.

Helyi igazgató 1, aligazgató 1, tanár és mester 6, gazdasági tisztviselő 5, növendék itt 17, házon kívül 14, művész és kézműves 12, felügyelő- és szolgaszemélyzet 39, összesen: 95.

1849. január 17.”

A cs. kir. kerületi parancsnokságnak a császári biztoshoz intézett rövid válaszában szó sem esett a tanárok kérelméről és a főtanoda újbóli megnyitásáról. Csak az állt benne, hogy a parancsnokság elrendeli a javak bizottsági átvételét és kinevez egy tisztet a bizottságba. Rendelkezett továbbá arról is, hogy a Ludoviceum épületét felelősség terhe mellett további intézkedésig a volt főtanoda személyzete őrizze. Ez az őrzési feladat addig tartott míg az osztrák katonai hatóságok az épületet tábori kórházzá nem alakították.

E két okmány alapján megállapítható, hogy a megszálló osztrák katonai és a kollaboráló civil hatóságok 1849. január 17-én jogilag elismerték, hogy – bár nem Magyar Hadi Főtanoda néven – a Ludovicea Katonai Akadémia létezik. Sőt, hivatalosan megállapították, hogy az intézetnek 31 növendéke van, az 1849. január 10-i 105 fős főtanodai létszám a tiszt és civil eltávazásokkal 95 főre csökkent, tehát működőképes maradt, csupán az intézmény bezárása miatt nem folyhat tovább Pesten az oktatás. A pesti Magyar Hadi Főtanoda további sorsa és története tehát nagyon szomorúan alakult.

A főtanoda felszerelését lefoglalták, épületét katonai kórházzá alakították át. Petzelt József lakását lezárták, egyetemi tanári állásából felfüggesztették és titkos rendőri megfigyelés alá helyezték. A kinevezett polgári tanárok – Jancsó József, Bajnok Antal, Machik József, Drechsler Ferenc – főtanodai állása megszűnt, ám a megszállt fővárosban maradtak. A katonatiszt tanárok azonban 1849. január 5-én, de valószínűbb, hogy január 6-án vagy 7-én, elhagyták Budapestet. Vargay Károly hadnagy százados, a hadijog tanára Balmazújvárosban, a pesti egyetemi légióban szolgált tovább, míg 1849 nyarán betegségben el nem hunyt; Schenowitz Frigyes századost a Balmazújvárosban állomásozó tartalék hadosztály vezérkari tisztjévé nevezték ki; Mück Lajos utász hadnagy pedig a 2., majd a 4. utászzászlóalj századosaként a feldunai hadsereg pontonhídkészletének parancsnoka lett, tehát egyikőjük sem folytatta tovább a tanári pályát.⁹² A növendékek egy része hazatért szüleihez és rokonaihoz a fővárosba, vagy vidékre, más részük, a visszavonuló magyar csapatok után eredve, beállt honvéddnek, mint például a 14 éves Amant Béla, vagy a 14 és fél éves Palkovics József, akik a feldunai mozgó hadsereg egyik ütegében szolgáltak. Amant Béla tüzemesterként vett részt számos ütközetben.⁹³ Beimel György 17 éves főtanodai növendék

⁹² *Bona Gábor*: Tábarnokok... i. m. 289. o.; *Uő.*: Kossuth... i. m. 424., 613. o.

⁹³ *Amant Zoltán*: Az első ludovikás. *Ludovikás Levente*, 1929. júniusi sz. 45-48. o.; *Bachó* 284-285. o.

Balmazújvárosban és Csanádpalotán szolgált az egyetemi légióban, majd 1849. júliusától hadnagyként Querlonde Ferdinánd ezredes, hadosztályparancsnok parancsörtszjtje volt.⁹⁴ Más növendékek, akik szintén eltávoztak a fővárosból, állítólag átmenetileg a nagyváradi 37. sorgyalozezred (később a 74. honvédszászlóalj) katonai nevelőintézetében folytatták tanulmányaikat.⁹⁵

A hadügyminisztérium a közismerten súlyos katonai helyzet dacára még 1849. januárjában is foglalkozott a hadi főtanoda, a katonai oktatás és a különböző növendékek kérdéseivel,⁹⁶ ám csak február elejétől került ismét sor – egy 1848 decemberi hadügyminiszteri rendelet alapján – az alakulatok altiszti (és a főtanoda növendéki) utánpótlását szolgáló 14 katonai nevelőintézet hármásával, vagy négyesével történő összevonására az alkalmas épületekkel rendelkező 3, vagy 4 városban; Eger, Nagyvárad és egy erdélyi város neve merült fel.⁹⁷ Szabadsága lejártával február 5-én jelentkezett szolgálattételre a hadügyminisztériumban Brassai Sámuel hadi főtanodai tanár, s mivel a főtanoda ideiglenesen feloszlott, az ellenség miatt pedig Pestre való visszatérését lehetetlennek ítélte, Mészáros Lázár intézkedését kérte. A hadügyminiszter, az OHB egyetértésével, engedélyezte tanári fizetésének kiutalását, és mivel Brassai Sámuel „igen jeles és hasznavehető egyén”, a „szükséges alkalmakkor igénybe vételét és foglalkoztatását” ajánlotta.⁹⁸

A minisztérium egyre több intézkedést volt kénytelen kiadni a helyzetnek megfelelő katonai oktatási rendszer kialakítására, különösen a katonai nevelőintézetek, így a nagyváradi katonai nevelőintézet fejlesztésére, ahol „a növendékek számára még 20 üres hely van.”⁹⁹ A katonai oktatás egyre szaporodó ügyeinek és a főtanoda problémáinak megoldása miatt a fővárosban maradt Tanárky Antal helyett a hadügyminiszter 1849. március 9-én, „miután a katonai nevelőintézetek felügyelésével, azok ügykezelésével megbízott szakosztály főnökével és irományaival együtt Pesten hátramaradt, és ezen szakosztály jelenleg senki által sem kezeltetik”, ideiglenesen Kiss Károly alezredest, a hadügyminisztérium nemzetőrségi osztályfőnökét bízta meg a „katonai nevelőintézetek felügyelésével és azok ügyei kezelésével”.¹⁰⁰ Kiss Károlynak, a különböző intézetek és növendékek napi ügyeinek intézése mellett, sikerült elérnie, hogy a nagyváradi katonai nevelőintézet épületét ne alakítsák át kórházzá. Mint leszögezte: „A hadügyminisztériumnak érdekében áll azon néhány katonanövendéket, melyekkel a hazában még rendelkezhet, a maguk épségében fenntartani, mert a növendékeket privátházakba szállítani annyit tenne, mint az egész intézetet felosztatni”.¹⁰¹ Ugyanakkor a megszálló osztrák katonai és polgári hatóságok, mivel semmiféle elszámolást nem találtak, fővárosban azután kutakodtak, hogy a „törvénytelen” magyar kormány és

⁹⁴ *Bona Gábor*: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848/49. évi szabadságharcban. I. k. A-Gy. Budapest, 1998. 122. o.

⁹⁵ *Bachó* 285. o.

⁹⁶ HM 1849:748., 1040.; HM Mutatókönyv 1849. 142., 31163. sz.

⁹⁷ HM 1848:10455/155. sz.; *Közlöny*, 1848. december 14. (187.) 800. o.; HM 1849:1812., 2229., 3982. sz.

⁹⁸ HM 1849:2214.; OHB 1849:1662. sz.

⁹⁹ HM 1849:3538., 3982. sz.

¹⁰⁰ HM 1849:5471., 5650., 6123. sz.

¹⁰¹ HM 1849:7342., 8320.sz.

hadügyminisztériuma mire használta fel a Ludoviceum berendezésére kiutalt 35 ezer forintot, miközben az épületet továbbra is katonai kórházként használták.¹⁰²

A katonai sikerek és Pest 1849. április 24-i felszabadítása újra napirendre tűzte a tisz- és altisztképzés kérdését, a katonai nevelőintézetek átalakításának folytatását és a pesti hadi főtanoda újbóli megnyitását. Ez egyértelműen kiolvasható Mészáros Lázár ideiglenes hadügyminiszternek a katonai nevelőintézetekkel, a növendékekkel, a felvételekkel, a növendékek élelmezésének javításával, a tanárok alkalmazásával és más időszzerű ügyekkel foglalkozó rendeletiből és utasításaiból.¹⁰³

A Magyar Hadi Főtanodával kapcsolatos az az 1849. április 26-i utasítása, melyben megbizta szárnysegédjét, Német János alezredest, hogy szedje össze a hadügyminisztériumnak „Budapestén elmaradt hivatalos irományait”. Az utasítás 3. pontja kiemeli: gyűjtse be „A nevelésügyi osztály összes irományait, amelynek főnöke Tanárky őrnagy volt, de ide tartoznak a Ludoviceum hadi academia irományai is, amellyek Petzelt volt Ludoviceumi aligazgató és alezredes felügyázata alá bizatik.”¹⁰⁴ Ezen kívül egyik utolsó ideiglenes hadügyminiszteri átiratában, 1849. május 5-én, felkérte Irinyi Dánielt, Pest teljhatalmú kormánybiztosát, hogy míg az új hadügyminiszter „a pesti hadi főtanoda (Ludoviceum) ügyében elhatárolólag rendelkeznek,” Petzelt József tanárt – a fővárosban maradásának későbbi igazolása mellett – „(...) az intézet javainak megőrzésére – kitisztítására, s mind addigi jókarbani tartása végett az intézetben meghagyni szíveskedjék, míg a kormány a főtanoda ügyében továbbira nem rendelkezik.”¹⁰⁵

Másnap, 1849. május 6-án Kossuth Lajos kormányzó és Klapka György helyettes hadügyminiszter felkérték Mészáros Lázár altábornagyot, hogy vegye át a katonai közép- és felsőoktatás, így a hadi főtanoda vezetését, felügyeletét és e tárgyban kidolgozott programját terjessze a kormány elé. Ennek a megbeszélésnek az alapján a helyettes hadügyminiszter már május 7-én kérte Mészáros altábornagy beleegyezését és nyilatkozatát ahhoz, hogy kinevezhessék a hadi főtanoda főigazgatójává. Klapka tábornok, mivel nem tudta, mit válaszol Mészáros a felkérésére, a következő indoklással kívánta meggyőzni a beosztás elfogadására: „Tekintetbe véve a magyar hadsereg jelen műveltségi állapotát, minden előtt kívánatos egy célszerűen rendezendő és gondosan vezetendő katonai nevelőintézetnek létrehozatala. Illy intézetnek, melly a Ludoviceumban mindeddig csak névre létezett, életbe léptetése a magyar nemzetnek régi buzgó óhajtása, mostan pedig a körülmények sürgetős és el nem halasztható követelménye. Bátor vagyok ennél fogva altábornagy úrnak ismert buzgó hazaszeretetét igénybe véve tellyes tisztelettel felkérni: miszerint ezen – hazánk biztosítása és boldogságára nézve – olly igen fontos intézetnek alakítását és tapasztalt dús vezetése általi további főkormányzását elvállalni és ezáltal a haza iránt szerzett bokros érdemeinek koszorúját egy új füzérrel ékesíteni méltóztatnék”.¹⁰⁶

¹⁰² Bachó 290. o.

¹⁰³ HM 1849:9128., 10276., 10683., 10994., 11575. sz.

¹⁰⁴ HM 1849:11398. sz.

¹⁰⁵ HM 1849:12840/115. k. n. sz.

¹⁰⁶ HM 1849:13949. sz.

Mészáros azonban, az előzetes megbeszélés alapján, nem csupán a főtanoda főigazgatóságának vállalására gondolt, hanem az egész katonai oktatást, a tiszt- és altisztképzést kívánta vezetni és felügyelni. Ebből a megfontolásból terjesztette elő 1849. május 8-án Kossuth kormányzónak, hogy a betegeskedő Bakonyi Sándor tábornokot nevezzék ki a főtanoda vezetőjének, mivel „nevelési intézetnél tudományos képzettsége végett igen hasznos szolgálatokat tehet.” Ezt a javaslatát nem, a másikat viszont, hogy Kiss Károlyt, aki „tudományos képzettsége mellett katonai növeldéknél igen czélszerű egyéniség,” léptessék elő ezredesnek, elfogadták.¹⁰⁷

Mészáros május 9-én valóban előterjesztette emlékiratát a tiszt- és altisztképzés ügyében és a katonai tanintézetek kérdésében, és noha ez a dokumentum eleddig nem került elő, egy hadügyminisztériumi mutatókönyv két bejegyzése is tanúskodik egykori létezéséről: „Mészáros altábornagy úrnak, a katonai növeldékre vonatkozó nézetei – a kormány által elfogadtatik. 13078. Minister úrnál van.” és „Görgey hadügyministernek, a hadi nevelésügy felügyelője iránti tárgyak terjesztetnek fel. 13949. Görgei minister úrnál van.”¹⁰⁸ E program elfogadása és Mészárosnak a katonai nevelés főfelügyelőjévé történő kinevezése azonban májusban nem történt meg, Kiss Károly ezredes, a hadügyminisztérium katonai nevelési osztályának főnöke azonban Mészáros irányelvei alapján intézte az ügyeket, így a hadi főtanoda újra megnyitását és a katonai nevelőintézetek átalakítását, fejlesztését is.

A pesti hadi főtanoda kiürítéséről és rendbehozataláról Irinyi Dániel kormánybiztos május 9-i átiratában tájékoztatta a hadügyminisztériumot, egyben közölte, hogy „Petzelt tanárt mindazon intézkedések végrehajtásával, mellyeket a hadügyminister úr levelében meghagy[ott,] már előbb megbíztam volt, s neki az épület kitisztítására 1997 pforintot és 19 kr. utalványoztam.”¹⁰⁹ A kormánybiztos három nap múlva arról tudósította a hadügyminisztériumot, hogy Tanárky Antal őrnagy jelentette: a „hadügyminisztériumi nevelésügyi irományokat, könyveket és földabroszokat” budai lakásán őrizte, de elszállításukra az ostrom miatt nem tudott intézkedni.¹¹⁰ Az iratokat intézkedésre és tudomásulvétel végett bemutatták Mészárosnak és a katonai nevelési osztálynak. A nevelésügy további fejlesztése érdekében adta ki a hadügyminisztérium május 15-i utasítását „Pezelt József tanár, az 1-ő magyar hadi főtanoda aligazgatójának”, hogy „az alsóbb rendű katonanevelő intézetekbeni tanítási rendszert a főtanodai tanítási rendszerrel összhangzásba hozni lehessen, felszólíttatik Ön az első postával a főhadi tanoda tanítási folyamának programját a hadügyminisztériumnak elküldeni ne terheltessék. Egyszersmind küldje el Ön azon írásban foglalt rendszert is (magyar vagy német nyelven mindegy) melly megalapított a nevendékek jutalmaztatására és a szünidőkbeni foglalkozásuk tekintetében.”¹¹¹

¹⁰⁷ HM 1849:13483. sz.; OSZK Kt. Levelestár. Mészáros Lázár Kossuth Lajoshoz, 1849. május 8.

¹⁰⁸ HM Mutatókönyv 1849. 31164. sz.

¹⁰⁹ HM 1849:14133/134. k. n. sz.

¹¹⁰ HM 1849:14884/147. k. n. sz.

¹¹¹ HM 1849:14705/143. k. n. sz.

Ez a minisztériumi utasítás azt jelzi, hogy bár a főtanoda képzési programjával nem rendelkeztek, a két rendszer összehangolását megkezdték. Ennek érdekében elrendelték a katonai nevelőintézetekben

- a magyar nyelv rendszeres tanítását,
- Magyarország történelmének, földrajzának és államtanának magyar nyelven való oktatását,
- az ezzel kapcsolatos tanszék létrehozását és a tanítók felvételét július 1-ig,
- a nyári napirend bevezetését és a szükséges tantervi módosításokat,
- a célszerűbb és rendszeresebb testnevelést,
- a megfelelőbb egészségügyi rendszabályok és ellátás bevezetését, végezetül
- a növendékek ügyeivel, felvételével, elbocsátásával, ruházatával, elhelyezésével, étellemezésével és más fontos kérdéssel való folyamatos foglalkozást.

Mindezekon kívül tájékoztatták a nevelőintézetek igazgatóit, hogy Mészáros Lázár altábornagy ellenőrizni fogja az intézeteket.¹¹² Mészáros május 21-én és 22-én valóban megsejmlélte a nagyváradi katonai nevelőintézetet és a tapasztaltak alapján célszerű javaslatokat tett az oktatás, az egészségügy és az étellemezés, valamint a növendékekkel való bánásmód megjavítására az összes nevelőintézetben.¹¹³ Ezt annak ellenére tette, hogy hivatalosan még nem nevezték ki; a kormányzó és a hadügyminisztérium ugyan úgy küldte neki a tanintézetekkel foglalkozó ügdarabokat, mint „a katonai nevelés főfelügyelőjének”, ám ő azokat, mint intézkedésre jogosulatlan, visszaküldte.¹¹⁴

A főtanoda rendezésének ügye továbbra is foglalkoztatta a hadügyminisztériumot, különösen azután, hogy Petzelt József, a „magyar hadi főtanoda volt, és jelenleg ideglenes aligazgatója és alezredes, különben egyetemi mérnöki tanár” Pestről 1849. május 12-én Kossuth Lajos kormányzóhoz írt, 16-án iktatott levelében állásába való visszahelyezését kérte.¹¹⁵ Kérelmében részletesen bemutatta a főtanoda érdekében végzett munkáját és érdemeit, az osztrák megszállás alatti tevékenységét és a retorziókban való részesülését. Sérelmezte, hogy Pest felszabadulása után „minden a Ludoviceban alkalmazottakkal együtt” hivatalából felfüggesztették, bár később, Hornig Frigyes számvevőtiszttel együtt, a „nemzeti vagyon oltalmazására, s az akadémia épülete rongált állapotának lassankénti visszaállítására” előbbi hivatalába ideiglenesen visszatétellett. Kifejtette, hogy a fővárosban maradt civil tanárok ellen semmi kifogás nem merült fel, kivéve az árulás és a „tiszti jellemet bemocskoló alacsony családok végett letartóztatott gazdatiszt Mihánovicht.” Sérelmezte, hogy csak ideglenesen bízták meg, noha már 24 éve állami alkalmazott és 8 éve a progresszió híveként harcolt a pesti egyetemen, mivel „szereti a hont”. Hangsúlyozta, hogy „mint a Ludovica aligazgatója mindent elkövettem legforróbb kívánataim ezen non plusoltságában, hogy a nemzet bizodalmának megfélelhessek, s az akadémiát úgy organizáljam, hogy a maga nemében minden külföldivel bátran versenyt futhasson”. Befejezésül leszögezte, hogy ami a hadi

¹¹² HM 1849:13375/122. k. n., 14321/137. k. n., 14855/153. k. n., 14435., 14733. sz.; Hadtörténelmi Levéltár, 1848-49. évi gyűjtemény (a továbbiakban: Gy) 1849:29/505 a-b. sz.

¹¹³ HM 1849:17163., 17549/1769., 17547/211. k. n. sz.

¹¹⁴ HM 1849:14779/148. k. n., 17070/762. k. n. sz.

¹¹⁵ HM 1849:14968/151. k. n. sz.

főtanodával történt, nem az ő hibája, hanem azt „a gazdatiszt gazórsága, s az osztrák kormány keménysége” idézte elő és az „okozott kár, mint a leltár mutatja sokkal csekélyebb, mint amennyire félni okunk volna.” Ezek alapján ismételten kérte állásába való vissza helyezését.

A hadügyminisztérium május 18-i válaszában megnyugtatta Petzeltet, hogy minden fővárosban maradottat felfüggesztettek. Felette sem törtek pálcát, ügyét bizottság fogja felülvizsgálni. Nincs ellene lényeges kifogás, amit az is bizonyít, hogy „a hadi főtanoda épületének helyreállítását, jó karbantartását” éppen rá bízta a minisztérium, sőt visszamenőleg a fizetését is folyósítja; „hogy Önt az intézetnek – melly most acta nem is létezik, s mikori kinyitása is csak az események fejlődésétől függ – aligazgatásába egészen mindeddig be nem iktatta – hihető hogy Ön is rendben találja.”¹¹⁶ Végül közölték azt is, hogy a főtanoda minden hivatalnokának tisztázni kell magát a megszállás alatt történekről, de maradjanak az intézetnél mert alkalmazni fogják őket.

A hadi főtanoda ügyében és a katonai tanintézetek főfelügyelője kinevezésének érdekében Kiss Károly ezredes, katonanevelési osztályfőnök a hadügyminisztérium hivatalos megbízásából 1849. május 22-i nyílt rendelettel „Görgey tábornok hadügyminister és helyettes fővezér úrhoz” utazott.¹¹⁷ Kiss ezredes valószínűleg vázolta Görgei tábornoknak a katonai oktatás problémáit, a főtanoda és a nevelőintézetek helyzetét, valamint az átalakításuk érdekében kialakított elgondolást. Ennek következménye lehetett Görgei Artúr hadügyminiszter és fővezér május 29-én Kossuth Lajos kormányzóhoz írt levele, melyben a főtanodai oktatás megkezdését és az intézmény újbóli megnyitását sürgette. Levelében kifejtette: „A Ludoviceum egészen elhanyagoltatik, ha valami értelmes ember szükséges felhatalmazással ellátva nem jelenik meg rögtön, ezen nagyszerű intézet főigazgatóságát átveendő. S minthogy tudomra esett, hogy már úgy is Mészáros Lázár altábornagy urat ezen helyre ki van nevezve, tisztelt kormányzóelnök urat e fontos ügy hova hamarábbi sürgetésére bátorodom felszólítani.”¹¹⁸

A levélre másnap, 1849. május 30-án ráírták, hogy „el van intézve,” ám ez így nem felelt meg a valóságnak, mivel Mészáros altábornagy június 1-jén anélkül utazott a fővárosba, hogy kinevezték volna, márpedig a katonai nevelés főfelügyelőjének hiányát nem csak a hadügyminisztérium, de az újból megnyitására készülő pesti hadi főtanoda és a működő, átalakulás alatt álló katonai nevelőintézetek egyaránt nagyon megérezték. Közben Pesten nem szünetelt a főtanoda és személyzete felkészülése az oktatás megindítására, aminek több kézzel fogható jele volt. Petzelt József alezredes, ideglenes aligazgató, a hadügyminisztérium május 15-i – bár csak 21-én kézhez vett – rendeletének értelmében, június 3-án megküldte a minisztériumba a főtanoda programját és az elemi tanfolyam tervét 4 példányban. Előterjesztésében kérte a tárcát, hogy a program magyar és német nyelvű kinyomtatását a főtanoda költségén eszközöljék, vagy pedig a Lukács könyvnyomda ajánlatát fogadják el, mely szerint 50 példány mindegyik

¹¹⁶ Uo.

¹¹⁷ HM 1849:15789. sz.

¹¹⁸ OHB 1849:7610/K. sz., közli: Budavár bevételének emlékezete, 1849. (Szerk.: *Katona Tamás*, s. a. r.: *Hermann Róbert, Pelyach István, Tirts Tamás*) Budapest, 1989. 549-550. o.

kiadásból a főtanodát illetné, a többi szabadon eladná.¹¹⁹ Eddig nem sikerült feltárni, hogy a minisztérium miként döntött, de a program megjelent, tehát engedélyezték közreadását. Az 1849 júniusában könyvárusi forgalomba került kiadvány címlapján az alábbiak olvashatók: „A magyar hadi főtanoda szerkezete, Mészáros Lázár hadügyminiszter és magy. vezérőrnagy megbízásából Petzelt József egyetemi tanár által összeállított és az 1848. évi magyar országgy. CXVI. ülésében elfogadott. Pesten, 1849. Nyomatott Lukács és társánál.” Ezen kívül Petzelt több jelentésében beszámolt a főtanoda felügyelő személyzetéről, az épület állapotáról és a tisztviselők fizetéseinek kiutalásáról.¹²⁰

Előrelépés történt a katonai nevelés, az alsóbb rendű katonai nevelőintézetek és a főtanoda tanítási rendszereinek összehangolása, fejlesztése és vezetése körüli huzavona megoldásában is. A kormányzó utasítására Szabó Imre ezredes, hadügyi államtitkár június 9-én tudatta Bayer József ezredessel, a felső hadsereg tábornoki főnökével: a „folyó év május hó 12-én E. 13949 sz. a Görgei Arthur hadügyminiszter és fővezér úrnak, Mészáros Lázár altábornagy a hadi nevelésügy főfelügyelőjévé kineveztetése tárgyában levelezések, áttétettek. Felhívom ennek folytán ezredes urat, a nevezett irományokat, a hadügyminiszteriumnak további intézkedés végett haladéktalanul visszakézbesíteni.”¹²¹

Három nap múlva, 1849. június 12-én Kossuth kormányzó aláírta Mészáros Lázár kinevezését: „Miatán tábornagy úr a hazánkbeli összes katonai növeldék főfelügyelését kérelmemre elvállalni sziveskedett, működését azonban a hadügyminisztériumhoz még Debreczenben beadott s általam, valamint Klapka tábornok akkori helyettes hadügyminiszter által egészében helyeselt véleményére kívánt válasz elmaradása miatt mindeddig meg nem kezdheté; én a hadügyminiszteriumot utasítottam, hogy Altábornagy Úrnak a hihetőleg tévedésből elmaradt választ haladék nélkül megküldje.

Ezen értesítésemet pedig azon kérelemmel kötöm össze: miszerint a katonai növelésnek hazánkra olly fontos ügyét Altábornagy Úr ismert buzgó hazafiúságával fölkarolva, a körüli működését minél előbb megkezdeni ne terheltelessék.”¹²²

A kormányzó egyidejűleg utasította Szabó Imre hadügyi államtitkárt is, hogy mielőbb adjanak választ Mészáros altábornagy katonai nevelésről szóló tervzetére, melyet még Debreczenben nyújtott be a hadügyminisztériumnak, mert megkezdte „a növeldék körüli működését”.¹²³ Másnap a kormányzó a Károlyi-laktanya központi kórházzá történő átalakítása ügyében Szemere miniszterelnöknek írt levelében megemlítette, a hadügyminisztérium intézkedett a „Ludoviceumi kórház” kiürítése érdekében, hogy az épületet eredeti céljának, „a nevelésnek” visszaadhassák.¹²⁴

Mészáros Lázár, mint a katonai növeldék főfelügyelője, 1849. június 13-tól több fontos intézkedést adott ki a katonai nevelőintézetek növendékei felvételének rendjére,

¹¹⁹ HM 1849:18535/225. k. n. sz.

¹²⁰ HM 1849:18533., 18782., 14675. sz.

¹²¹ HM 1849:13949. sz.

¹²² OHB 1849:8043/K. sz.; OSZK Kt. Oct. Hung. 411. sz.; *Kossuth Lajos* Összes Munkái. XV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. Második rész. (S. a. r.: *Barta István*) Budapest, 1953. 509-510. o.

¹²³ Uo.

¹²⁴ Uo. 514. o.

ruházatára, elhelyezésére, egészségügyi és ételmezési ellátásuk jobbítására és az igazgatóságok munkájának javítására.¹²⁵ Miközben folytak a főtanoda megnyitásának előkészületei, a megfelelő tájékoztatás érdekében Petzelt alezredes a Közlöny egy példányát kérte a „Ludoviceum számára”.¹²⁶ Ekkor még nem is sejtették, hogy a Magyar Hadi Főtanoda újra megnyitása és a tanítás megkezdése elé újabb akadály gördült. A Ludoviceum épületének nagyobb részében ugyanis 1849. április végétől a honvédsereg központi kórháza működött és amikor híre kelt, hogy az egész épület újra a hadi főtanodáé lesz, Lumniczer Sándor, a hadügyminisztérium egészségügyi osztályfőnöke a hadügyminiszterhez intézett 1849. június 22-i előterjesztésében új javaslattal állt elő.¹²⁷

Figyelemre méltó indoklása szerint a Ludoviceumot tágas termei, egészségi szempontból célszerű fekvése kiváltképpen alkalmassá teszik arra, hogy kórházként szolgáljon, a naponként gyarapodó beteglétszám is indokolná megtartását, nemkülönben az az egészségügyi hátrány, ami a betegek szétszórt elhelyezéséből fakadna. Ezért, folytatta, mivel „hallomás szerint az épületnek egész terjedelmében a katonai nevelde számára leendő lefoglaltatása tervezetik, van szerencsém a Ministeriumot megkeresni, hogy az említett nevelde az Üllői-úton fekvő köztelek épületbe tétessék át, s a Ludoviceum, mint egyetlen alkalmas épület, központi tábori kórházzal tartassék fenn”. Igaz ugyan, hogy a köztelek épületet az egyetemi állatgyógyintézet számára üritették ki, de az könnyebben található más elhelyezést, s a tulajdonos Gazdasági Egyesület is minden bizonnyal „inkább fogadandja be a növelvét, mint az állatgyógyintézetet”. Görgei hadügyminiszter 1849. június 25-i rendeletével Lumniczer előterjesztése mellett döntött: „a Ludoviceum egyetemes központi kórházzá alakíttassék át, elfogadtatván s jóváhagyatván”, és elrendelte az épület átalakítását és berendezését.¹²⁸

Görgeinek ebben a rendeletében nem esik szó a főtanoda új épületben való elhelyezéséről és megnyitásáról. Valószínű azonban, hogy Mészáros Lázár, Kiss Károly és Petzelt József tudomást szerzett a kialakult új helyzetről, és csak kutatás hiányossága miatt vált általánossá az a nézet, hogy a hadi főtanoda „megnyitása többé szóba sem került.”¹²⁹ Görgei hadügyminiszter 1849. június 26-i (bár csak 29-én postázott), Mészáros Lázár altábornagyhoz intézett átiratában ugyanis megküldte a nevelési terv jóváhagyását és mellékelte Mészáros kinevezési oklevelét is.¹³⁰ Ebből a fogalmazványban fennmaradt iratból érdemes idézni a következőket:

„Miután altábornagy úrnak a hadügyminisztériumhoz benyújtott terve, s nézetei a katonai nevelés fölött, miben az ön szemlélet s eszmélkedés nyomain kívül, tapasztalata dús tárából merített ügyismeret világosan látható, – a hadügyminisztérium tökéletes helybenhagyását, megalégedését, sőt tetszését megnyerték; a hadügyminisztérium szerencsésnek érzi magát, ha az ország, – a szabadság s függetlenség véderejét egykor

¹²⁵ HM 1849:17547/211. k. n., 2282/322. k. n., 2430/346. k. n., 23600. sz.

¹²⁶ HM 1849:22704. sz.

¹²⁷ HM 1849:202178., 21569. sz.

¹²⁸ HM 1849:21569/2304. sz.

¹²⁹ *Bachó* 286. o.

¹³⁰ HM 1849:22730. sz.

képezendő csemeték nevelését illetően férfúra bízhatja, kinek üdvös működése s hatása alatt, katonai növeldéink rövid időn bizonytalán óhajtott virágzás fokára emelkednek.

Midőn a hadügyminisztérium teljes megnyugvással s örömmel siet altábornagy úrnak kezébe letenni, az ország kormányzójának helybenhagyása mellett, a haza egyik legnagyobb kincsét – oltalmazására rendelt fiai katonai növeltetését; egyszersmind e részbeni megbízását altábornagy úrral az ide mellékelt kinevezési oklevél által tudatja, felhíván altábornagy urat, annyira szükségessé vált intézetek mielőbb életbe léptesse.

Vége tudomásul adom altábornagy úrnak, mikép a katonai intézetek számára a hadügyminisztériumnál egy külön osztály alakult, mellynek főnökéül Kiss Károly ezredes úr van kinevezve. Evégre értesítem altábornagy urat, hogy miután a Ludoviceum egyetememes kórháznak van rendelve, a központi katonai növelde épületét a köztelek jelöltetett ki.¹³¹

Végül a hadügyminiszter azt is tudatta Mészárossal, hogy a munkáját segítő szervezet, a hadügyminisztérium katonai nevelési osztály főnökét is kinevezte. Kiss Károly ezredest kinevezéséről 1849. június 29-én értesítette hivatalosan Szabó Imre hadügyi államtitkár, azzal a meghagyással, hogy osztálya „megkívántató rendezési tervét és a szükséges hivatalnokok kijelölését” sürgősen terjessze elő.¹³²

A hadi főtanoda megnyitása a különböző hátráltató és nehezítő körülmények ellenére tehát nem került le a napirendről. Ezt bizonyítja egy 1849. június 27-i ügyszer is, amely egy fiatal fiú „Ludoviceumba, vagy ha erre gyengének találtatnék, a szatmárnémeti katonai növeldébe” helyezésével foglalkozik.¹³³ A megkésített hadügyminiszteri jóváhagyás Mészáros május 9-i katonai nevelési-oktatási tervét illetően, amit valószínűleg akkor kaphatott kézbe, amikor már kinevezték fővezérnek, de különösen az 1849 július elejére kialakult súlyos katonai helyzet, majd a főváros ismételt kiürítése lehetetlenné tette a Magyar Hadi Főtanoda megnyitását az új elhelyezési körletben, a köztelek épületben.

Eddig feltáratlan, hogy Kiss Károly ezredes, hadügyminiszteri osztályfőnök és Petzelt József főtanodai aligazgató milyen erőfeszítéseket tett az utolsó napokban annak érdekében, hogy a hadi főtanoda berendezését, felszerelését és az oktatáshoz szükséges egyéb eszközöket a Ludoviceum épületéből átszállítsák a köztelek épületbe. Ismeretes azonban egy hivatkozás, mely szerint Petzelt József egy későbbi levelében azt írta volna, hogy amikor 1849. július 8-tól 11-ig újból ki kellett üríteni a fővárost, a „tanítók már meg valának szervezve, a tanulók összegyűlve.”¹³⁴ A kormányt követve Kiss és Petzelt Szegeden intézték tovább az ügyeket. Kiss Károly, akit akkor neveztek ki a katonai nevelőintézetek főfelügyelőjévé, számos intézkedést adott ki az intézetek érdekében, de az ellenség előnyomulásával azok egymás után osztrák kézre kerültek és július végére

¹³¹ Uo.

¹³² HM 1849:24010. sz.

¹³³ Gy 1849:35/189. sz.; Ezt bizonyítja *Vezekényi*: i. m. *Gyöngyösi Lapok*, 1882. április 20. (16.) sz. 3. o. is. Amint a főtanoda főorvosa felidézi: 1849 júniusában, visszamaradt tisztviselőként, a fővárosba utazott, hogy igazolja magát, „mely alkalommal hadügyminiszterünket, Mészáros Lázár urat, ki akkor a Dunapartján szállásolt, meglátogattam a végett: parancsolja-e hogy ismét a Ludovika akadémiába megjelenjek és mikor? A hadügyminiszter erre kijelentette hogy mint családos embert nem kívánja hogy ismét veszedelemnek kitétsem, az okból nem is tette meg a behívást.”

¹³⁴ Petzelt Józsefről megemlékező előadás. A kézirat a szerző birtokában, 2. o.

Petzelt segítségével már csak a szegedi és a nagyváradi katonai nevelőintézet problémáival foglalkozhatott.¹³⁵ Kiss a világosi fegyverletételnél esett fogságba, Petzelt, a Magyar Hadi Főtanoda aligazgatója, 1849. augusztus 17-én, az aradi várórséggel tette le a fegyvert.¹³⁶

Az idő rövideje és a hadi események gyors változásai 1848-49-ben nem tették lehetővé a magyar katonai felsőoktatás rendszerének, a tiszt- és altisztképzés intézményeinek szilárd kiépítését és folyamatos működését. A szabadságharc alatt a tisztképzésnek egyetlen sikeres megoldása volt csak – a csapat és a harctér.

Ma már tagadhatatlan tény, hogy sikerült létrehozni és rövid ideig működtetni is a maga nemében egész Európában egyedülálló Magyar Hadi Főtanodát. Ez első hadügyminiszterünk, Mészáros Lázár érdeme, aki legelőször valósította meg a magyar katonai felsőoktatás korszerű eszméjét. Később, Törökországi naplójában, 1849. december 31-én önkritikus, keserű sorokban mégis csak ennyit jegyzett fel róla: „Személyemre nézve sajnálom, hogy kedvencz gyermekemet a Ludoviceumot, hol paradicsomot akartam a fiatalságnak teremteni, és ahonnan valódi hasznos gyakorlatos és tudományos egyének jöttek volna ki, kikből mint egy faiskolából, vagy növénytárból, a haza szükségeit mérnöki, táborkari, gyalogsági, tüzérségi és lovassági tekintetben pótolhatta volna, életbe nem léptethettem. Evvel az intézménnyel akartam magamnak nevet, hírt és öröklét[et] szerezni, a gondviselés azonban másképp akarta, Isten neki.”¹³⁷

Emlékirataiban azonban az első magyar felsőfokú tisztképző intézményt, a Magyar Hadi Főtanodát már olyan jelentősnek tartotta Mészáros Lázár, hogy kijelentette: „Én ezen eszmével és annak embriójával együtt akarok a történetben élni, s ha valaki idézvén s megemlítvén nevemet, a forradalom alatti működésemet ezzel össze nem köti, a többi egy fütyöt sem érvén, – azt a feledékenységnek bizvást átengedheti.”¹³⁸

¹³⁵ HM 1849:23656/341., 1098., 24730/346. sz.

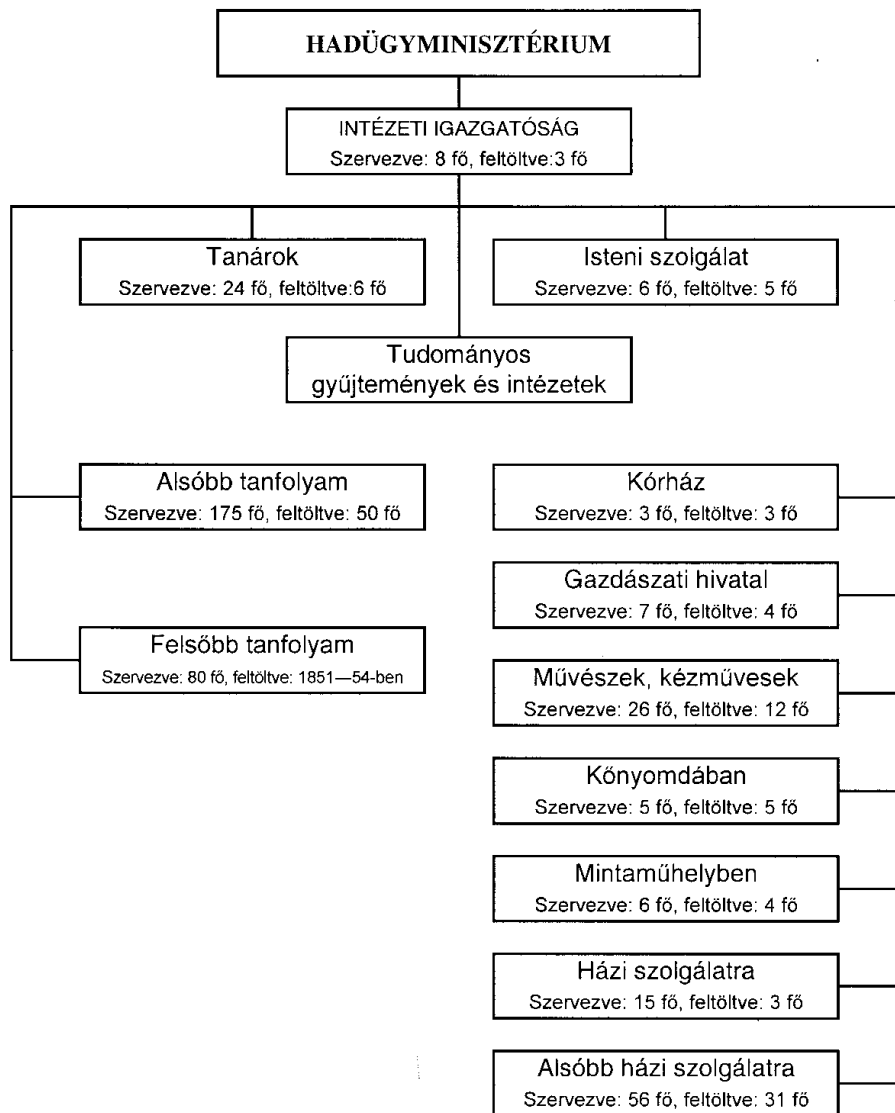
¹³⁶ *Bona Gábor*: Táborkok... i. m. 199. , 265. o.

¹³⁷ *Mészáros Lázár* törökországi naplója, 1849-1850. OSZK Kt. 377/Oct. Hung. 8-9. fólió

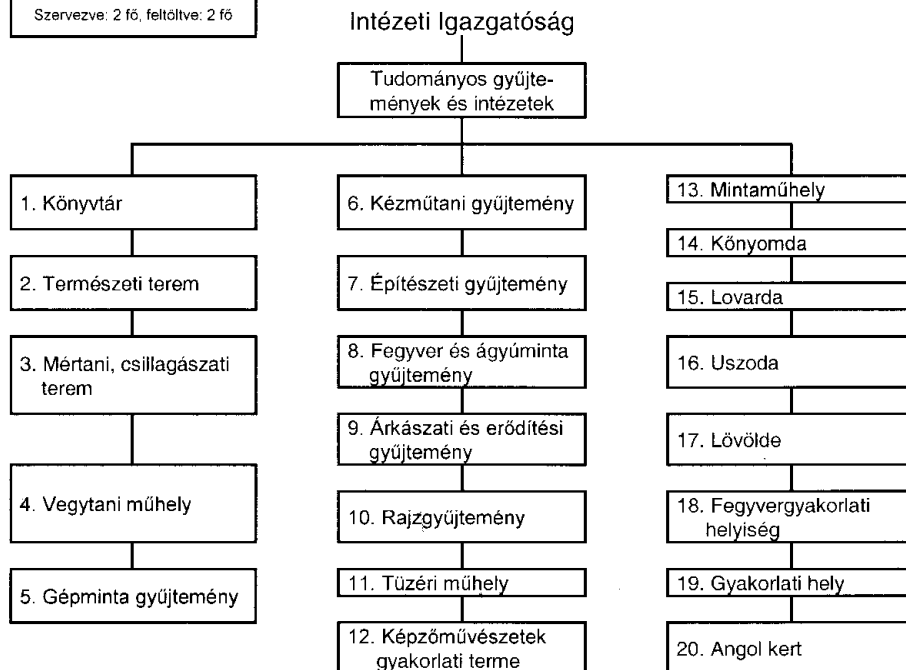
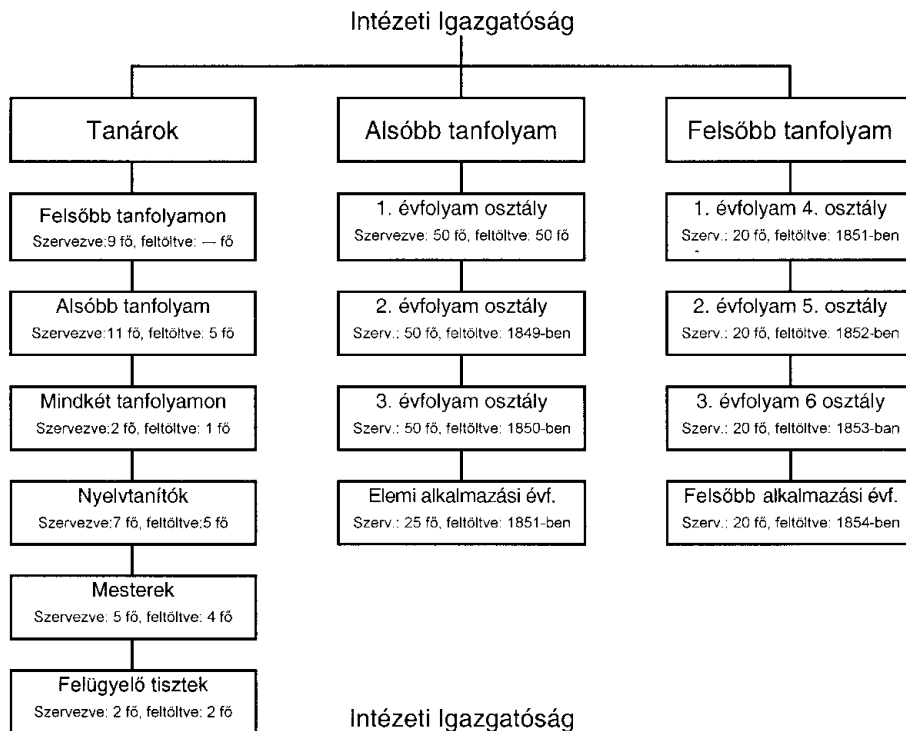
¹³⁸ MLE I.k. 283. o.

I. MELLÉKLET

A MAGYAR FŐTANODA SZERVEZETE, LÉTSZÁMA ÉS FELTÖLTÖTTSÉGE
1849 január elején*

*Folytatás a következő oldalon

2. MELLÉKLET

Személyzet-könyve a hadi főtanodai növendékeknek

	Vezeték és Kereszt-név	Születés			Idő	Vallás	Napja		Jegyzések
		Hely	Megye	Ország			a bejöveteleknek	a kimenetelnek és hova?	
1.	Abeles Gyula	Pest	Pest	Magyar	15	Mózes	1849. év január 8.	--	A hat gimnasialis osztályokat bevégezte.
2.	Aigner Ferenc	Pest	Pest	Magyar	16	Római cath.	1849. január 8.	--	A hat gimnasialis osztályokat bevégezte.
3.	Amant Béla	Nagy Várad	Bihar	Magyar	14	Római cath.	1849. január 8.	--	A 4 gimnasialis osztályokat bevégezte.
4.	Beimel György	Pest	Pest	Magyar	17.	Római cath.	1849. január 8.	--	2. o. jogtanulmányait bevégezte.
5.	Bielek Miksa	Szepes.	Szomb.	Magyar	14	Reform	1849. január 8.	--	4 gimnasialis osztályt végzett
6.	Detela Ferencz	Pest	Pest	Magyar	15	Római cath.	1849. január 8.	--	5 gimnasialis osztályt végzett.
7.	Donhoffér Ede	Pest	Pest	Magyar	16	R. cath.	1849. január 8.	--	6 gimnasialis osztályt végzett.
8.	Eckmayer Ágoston	Makó	Csanád	Magyar	15.	Rom. cath.	1849. január 8.	--	1-ső bölcsészeti osztályt végzett.
9.	Kövér János	Kovácsháza puszta	Csanád	Magy.	15	cath.	1849. január 8.	--	6 gimnasialis osztályt végzett.
10.	Lechner Ágoston	Buda	Pest	Magyar	14	Rom. cath.	1849. január 8.	--	5 gimnasialis osztályt végzett.
11.	Löblin Miksa	Buda	Pest	Magy.	16	Mózes	1849. január 8.	--	5 gimnasialis osztályt végzett.
12.	Lumniczer József	Kőszeg	Vas	Magyar	16	protest.	1849. január 8.	--	1-ső bölcsészeti osztályt végzett
13.	Nádósy Elek	Pest	Pest	Magyar	13 év 3 hónap	Evang.	1849. január 8.	--	3 gimnasialis osztályt végzett s 2 kereskedelmi osztályt.
14.	Nádósy György	Pest	Pest	Magyar	14	Evang.	1849. január 8.	--	5 gimnasialis osztályt végzett.
15.	Papfy Vincze	Gilancz	Temes	Magyar	17	óhitű	1849. január 8.	--	Bölcsészeti tanulmányt végzett.
16.	Pollák Károly	Pest	Pest	Magyar	14	Mózes	1849. január 8.	--	5 gimnasialis osztályt végzett
17.	Rózsafy Alajos	Buda	Pest	Magyar	14	R. cath.	1849. január 8.	--	5 gimnasialis osztályt végzett.

18.	Szalay Elek	Miskolcz	Borsod	Magyar	13 ½.	Reform.	1849. január 8.	--	6 gymnasialis osztályt végzett.
	<i>Vezeték és Kereszt-név</i>	<i>Születés</i>			<i>Idő</i>	<i>Vallás</i>	<i>Napja</i>		<i>Jegyzések</i>
		<i>Hely</i>	<i>Megye</i>	<i>Ország</i>			<i>a bejövete nek</i>	<i>a kimenete inek és hova?</i>	
19.	Szép Gábor	Tass	Pest	Magyar	13 ½	Evang.	1849. január 8.	--	6 gymnasialis osztályt végzett.
20.	Szücs Kálmán	Miskolcz	Borsod	Magyar	14	Reform.	1849. január 8.	--	6 gymnasialis osztályt végzett.
21.	Storch Gyula	Pest	Pest	Magyar	14	Reform.	1849. január 8.	--	az ipartanoda első osztályát bevégezte.
22.	Török Sándor	Kis Marton	Soprony	Magyar	15	R. cath.	1849 január 8.	--	Bölcsészeti tanulmányokat végzett.
23.	Téli József	Mad	Zemplén	Magyar	15	R. cath.	1849. január 8.	--	6 gymnasialis osztályt végzett.
24.	Veindl Bódog	Mosony	Mosony	Magyar	13	R. cath.	1849. január 8.	--	Tittelen a katonai növeldeben az első és második osztályt elvégezte.
25.	Vidor Károly	Miskolcz	Borsod	Magyar	14	R. cath.	1849. január 8.	--	4 gymnasialis és az ipartanoda első osztályát bevégezte.
26.	Pataky Ferencz	Vác Szent- László	Pest	Magyar	16	R. cath.	1849. január 8.	--	4 gymnasialis és 2 ipartanodai osztályt elvégezte.
27.	Bauer Ferenc	Buda	Pest	Magyar	16	R. cath.	1849. január 8.	--	5 gymnasialis osztályt végzett.
28.	Hofhauser Antal	Buda	Pest	Magyar	16	R. cath.	1849. január 11.	--	6 gymnasialis osztályt végzett.
29.	Marton Béla	Veszpré m	Veszpré m	Magyar	14	R. cath.	1849. január 11.	--	4 gymnasialis osztályt végzett.
30.	Vecsegi József	Pest	Pest	Magyar	16	R. cath.	1849. január 14.	--	6 gymnasialis osztályt végzett.
31.	Hug Gyula	Buda	Pest	Magyar	15	R. cath.	1849. január 15.	--	Szónoklatot végzett.

(MTA Könyvtár, Kézirattár, Hadtud. 2 ívrét 5. sz. 1-11. o.)

*Az 1849. január 10-i állománykimutatáson
és a felvételi kérelmeken szereplő további növendékek*

	Vezeték és Kereszt-név	Születés			Idő	Vallás	Napja		Jegyzések
		Hely	Megye	Ország			a bejövete- nek	a kimenete- inek és hova?	
32.	Algyai Lajos	Tápió- Györgye	Pest	Magyar	16	Róm. kat.			Első bölcsészeti osztályt végzett. 1849. január 10-én távol. (Ludoviceum 1848:7. sz.)
33.	Erdey Antal				16 éves				1849. január 10-én távol. (Folyamodvány át kiadták, Ludoviceum 1848: sz. n.)
34.	Károlyi Lajos								1849. január 10-én távol. (Több adat nincs)
35.	Missius Péter	Lipja	Temes	Magyar	17	Görög nem egyesült			Pesti egyetem bölcsészeti kar 1. évfolyamot elvégezte. 1849. január 10-én távol (Ludoviceum 1848:161. sz.)
36.	Oláh József	Pásztó	Heves	Magyar	14	Róm. kat.			Középtanoda szónoklati osztályát elvégezte, 1849. jan. 10-én távol. (Ludoviceum 1848: 11. sz.)

37.	Remele Vilmos	Buda	Pest	Magyar	16	Róm. kat.			Gimnázium szónoklati osztályát elvégezte, 1849. január 10-én távol. (Ludoviceum 1848:197. sz.)
38.	Vizkelety József								1849. január 10-én távol. (Folyamodvány át kiadták, Ludoviceum 1848: szám nélkül)

3. MELLÉKLET

*A Pesti Ludoviceum Országos Katonai Akadémia**Állomány- és járandóság kimutatása
az 1849. január 4-én megnyitott Országos Katonai Akadémiának**Törzsnél*

Sz.	Beosztás	Név	Járandóság (Pf.)	Megjegyzés	
1.	Akadémiaigazgató, ezredes	Auenthali Luberth János	2500	távol	
2.	Aligazgató, egyetemi tanár	Petzelt József	2000	jelen	
3.	Jogtanár, könyvtáros	Vargay Károly	1200	jelen	

Tanárok és tanítók

Sz.	Beosztás	Név	Járandóság (Pf.)	Megjegyzés	
4.	Tanár	Brassai Sámuel	1020	távol	Az összes felszerelés, ingóság, eszköz, ágynemű, ruházat, fehérnemű 60 növendék és 300 ember, a szolgálati személyzet számára rendelkezésre áll. Be van rendezve a házikápolna, a főzőkonyha, a mosókonyha, a fürdő, a télifürdő, a tornatér, a lovarda és pihenőterem. A lovardában a berendezés 4 hátszló szerszámmal és 4 utazócséza is rendelkezésre áll.
5.	Tanár	Müick Károly	800	távol	
6.	Tanár	Bajnok Antal	800	jelen	
7.	Tanár	Jancsó József	800	jelen	
8.	Tanár	Sch József	800	távol	
9.	Tanár	Belloni András	800	jelen	
10.	Magyar tanár	Machik József	600	távol	
11.	Német tanár	Drechsler Ferenc	600	jelen	
12.	Vívómester	Fridrich Ferenc	400	jelen	
13.	Tornatanár	Clair Alajos	400	távol	
14.	Főtrombitás, orgonamester, énekmester	Novák György	400	jelen	
15.	Úszómester	Ábrahám Sándor	300	távol	

A kórháznál

Sz.	Beosztás	Név	Járandóság (Pf.)	Megjegyzés	
16.	Főorvos	Horner István	800	jelen	
17.	Alorvos	Kardos János	480	jelen	
18.	Főápoló	Ihring Károly	180	jelen	

Gazdászati és Számvivő Hivatal

Sz.	Beosztás	Név	Járandóság (Pf.)	Megjegyzés	
19.	Cs. kir. nyá. hadnagy, gazdászati tiszt	Mihánovics Boldizsár	800	jelen	A megvásárolt élelemből és takarmányból az akadémia raktárában 1849. április 15-ig van készlet. A pénztárban mai nappal 2990 forint 48 kr. egyezményes értékben és a háznak 700 fjt. követelése egyezményes értékben e hó 25-ig, melyet a fizetönövendékektől vételeznek be.
20.	Főszámvivő	Báró Hornig Antal	800	jelen	
21.	Számvivői segéd	Botlik Márton	500	jelen	
22.	Írnok	Stréter Gusztáv	400	jelen	
23.	Írnok	Bobics Pál	400	jelen	
24.	Írnok	Tóth Móric	400	távol	

Felügyelet

Sz.	Beosztás	Név	Járandóság (Pf.)	Megjegyzés	
25.	Cs. kir. nyá. hadnagy	Weinhengst Eduárd	400	távol	
26.	Kilépett hadnagy	Pongrácz László	400	jelen	

Művészek és kézművesek

Sz.	Beosztás	Név	Járandóság (Pf.)	Megjegyzés	
27.	Vésnök	Eigner György	400	jelen	
28.	Műasztalos	Csontosy György	300	jelen	
29.	Műasztalos	Kikinger László	300	jelen	
30.	Műlakatos	Habel Ferenc	300	távol	
31.	Házi asztalos	Lindenberger János	216	jelen	
32.	Nyomdai írnok	Gallász Károly	400	jelen	
33.	Könyomó	Bohn Lőrinc	300	jelen	
34.	Litografus segéd	Földesy Antal	120	jelen	
35.	Litografus segéd	Tandler József	120	jelen	
36.	Trombitás	Wagner Ferenc	120	jelen	
37.	Trombitás	Hanisch Ferenc	120	jelen	
38.	Trombitás	Blaschek Anton	120	jelen	
39.	Trombitás	Roger József	120	jelen	
40.	Kertész	Petz Herman	500	jelen	

Alsóbb szolgálati személyzet

Sz.	Beosztás	Név	Járandóság (Pf.)	Megjegyzés
41.	Porkoláb	Kosaras György	150	jelen
42.	Múzeumi felügyelő	Vitkay Pál	150	jelen
43.	Ruharktár- felügyelő	Beikh János	150	jelen
44.	Éléskamra- és konyhafelü- gyelő	Mocsonay József	150	jelen
45.	Iskola- és ká- polnafelügye- lő	Balek Antal	150	jelen
46.	Házi pallér	Steiner György	180	jelen
47.	Kapus	Kovács János	150	jelen
48.	Főszakács	Melhard János	300	jelen
49.	Alszakács	Janay János	150	jelen
50.	Főmosónő	Wolf Magdolna	szerződés szerint	
51.	Irodaszolga	Dallos János	120	jelen
52.	Szobaszolga	Horváth János	120	jelen
53.	Szobaszolga	Jánoska Károly	120	jelen
54.	Szobaszolga	Kovács Lajos	120	jelen
55.	Szobaszolga	Nagy István	120	jelen
56.	Szobaszolga	Hartvich Sebestyén	120	jelen
57.	Szobaszolga	Katzian István	120	jelen
58.	Szobaszolga	Szilágyi József	120	jelen
59.	Szobaszolga	Urbanovics Izidor	120	jelen
60.	Szobaszolga	Rogina István	120	jelen
61.	Szobaszolga	Mocsovay József	120	jelen
62.	Szobaszolga	Sümeg Pál	120	jelen
63.	Házi szolga	Szalay Sándor	120	jelen
64.	Házi szolga	Jobban Gábor	120	jelen
65.	Házi szolga	Szabó Mihály	120	jelen
66.	Házi szolga	Bodor György	120	jelen
67.	Kocsis	Foret József	120	jelen
68.	Kocsis	Hartmann István	120	jelen
69.	Kocsis	Ziniel Mátyás	120	jelen
70.	Lámpagyújtó	Szabó István	120	jelen

Növendékek alapítványi helyen

Sz.	Beosztás	Név	Járandóság (Pf.)	Megjegyzés	
71.		Vecseghy József	500	távol	Az itt kiutalt járandóság az alapítványi alaptőke éves kamatából van kifizetve.
72.		Abeles Gyula	500	jelen	
73.		Török Sándor	500	jelen	
74.		Oláh József	500	jelen	
75.		Bielek Miksa	500	jelen	

Növendékek államköltségi helyen

Sz.	Beosztás	Név	Járandóság (Pf.)	Megjegyzés	
76.		Pataky Ferenc	500	távol	Az itt kiutalt járandóságok a polgári pénztárból lesznek kifizetve.
77.		Beimel György	500	jelen	
78.		Eckmayer Ágoston	500	jelen	
79.		Lechner Ágoston	500	jelen	
80.		Donhoffer Ede	500	jelen	
81.		Papfy Vince	500	jelen	
82.		Misius Péter	500	távol	
83.		Löblin Miksa	500	jelen	
84.		Pollák Károly	500	jelen	
85.		Dettela Ferenc	500	jelen	
86.		Remele Vilmos	500	távol	
87.		Erdey Antal	500	távol	
88.		Tély József	500	jelen	
89.		Rózsafy Alajos	500	jelen	
90.		Veindl Bódog	500	jelen	
91.		Vidor Károly	500	jelen	
92.		Bauer Ferenc	500	távol	
93.		Szép Gábor	500	jelen	

Fizető növendékek

Sz.	Beosztás	Név	Járandóság (Pf.)		Megjegyzés
94.		Aigner Ferenc	400	jelen	Az itt kiutalt járandóságok a fizető növendékekért félévente befolyó eltartási összegből lesznek kifizetve.
95.		Kövér János	400	jelen	
96.		Lumniczer József	400	jelen	
97.		Szücs Kálmán	400	jelen	
98.		Algyay Lajos	400	távol	
99.		Vizkelety József	400	távol	
100.		Szalay Elek	400	jelen	
101.		Amant Béla	400	jelen	
102.		Storch Gyula	400	jelen	
103.		Károlyi Lajos	400	távol	
104.		Nádósy Elek	400	jelen	
105.		Nádósy György	400	jelen	

Pest. 1849. január 10-én

Dr. Petzelt József
eddig aligazgató

(MOL Az 1848/49-i minisztérium levéltára. Hadügyminisztérium. H 89. Vegyes iratok 5. doboz, szám nélkül, 131-132. fólió.)

Tibor Ács

THE HUNGARIAN MILITARY ACADEMY, 1848-1849

Summary

The study treats the history of the Hungarian Military Academy, unparalleled in Europe of the age, during the period of the 1848-1849 War of Independence. The author shows the efforts of the Hungarian legislation together with those of Minister of War Lázár mészáros and József Petzelt, professor of the Budapest University to establish a Hungarian Military Academy, an institution up-to-date either in its organisation and in its educational program. Following the entrance examination on the 4th of January 1849 38 young men of the 335 applicants were admitted to the 1st semester. The opening ceremony was held on the 7th of January 1849, already under Austrian occupation and the institution functioned until the 17th of January when it was closed by the Austrian authorities. From February to June 1849 the Ministry of War made continuous efforts for reopening the Academy but the events in the battlefields finally made it impossible.

Tibor Ács

L'ECOLE SUPERIEURE MILITAIRE HONGROISE, 1848-1849

Résumé

L'essai présente l'histoire de 1848-1849 de l'École Supérieure Militaire Hongroise, la première institution militaire dans l'enseignement supérieur en Hongrie, unique en Europe également. L'auteur présente les efforts avec lesquels l'assemblée législative hongroise, mais surtout Lázár Mészáros, le ministre de la guerre et le docteur József Petzelt, professeur d'université ont créé à Pest l'académie militaire hongroise, avec un mécanisme et un programme de formation modernes au niveau de l'époque, faisant tout cela en plein milieu des événements de la guerre d'indépendance de 1848-1849. 335 jeunes concouraient pour pouvoir fréquenter l'École Supérieure Militaire Hongroise, et le 4 janvier 1849, à l'examen d'entrée, 38 jeunes ont été admis pour la première année. La fête d'ouverture de l'institution d'enseignement a eu lieu le 7 janvier 1849, déjà sous l'occupation militaire autrichienne, et elle ne pouvait fonctionner que jusqu'au 17 janvier 1849 – date de la fermeture de force l'École Supérieure Militaire Hongroise. A ce moment-là, une partie des enseignants et des étudiants se sont engagés dans l'armée du Honved. A partir du mois de février jusqu'au mois de juillet de 1849, le ministère de la guerre menait une activité permanente en faveur de la réouverture de l'École Supérieure Militaire Hongroise, mais la formation des événements militaires rendait cela impossible.

Tibor Ács

DIE UNGARISCHE MILITÄRISCHE HAUPTLEHRANSTALT 1848-1849

Resumee

In dieser Studie können wir über die Geschichte der in ganz Europa einzigartigen erster ungarischer militärischer Hochschule, der Ungarischen Militärischen Hauptlehranstalt, in den Jahren 1848-1849 lesen. Der Autor zeigt uns die Schwierigkeiten, mit denen die ungarische Gesetzgebung, aber vor allem Lázár Mészáros Kriegsminister und dr. József Petzelt Universitätsprofessor konfrontiert waren, als sie während der Geschehnisse der 1848-49-er Revolution die in ihrer Struktur und ihrem Lehrplan zeitgemäße ungarische Militärakademie in Pest gegründet haben.

335 Junge wollten in die Ungarische Militärische Hauptlehranstalt Aufnahme gewinnen, und am 4. Jänner 1849 wurden bei der Aufnahmeprüfung 38 Schüler aufgenommen. Die Lehranstalt wurde am 7. Jänner 1849, schon unter österreichischer Besetzung eröffnet und der Unterricht dauerte bis zur gewaltsamen Zusperrung der Lehranstalt am 17. Jänner 1849. Nach der Zusperrung ist ein Teil der Lehrer und Schüler in die Honvédarmee eingetreten. Das Kriegsministerium hat vom Februar bis zum Juli 1849 durch und durch versucht die Lehranstalt wieder zu eröffnen, was aber wegen der Kriegsgeschehnisse unmöglich wurde.

Тибор Ач

ВЕНГЕРСКАЯ ВЫСШАЯ ВОЕННАЯ АКАДЕМИЯ В 1848-1849 ГОДАХ

Резюме

В статье анализируется история высшего военного заведения, уникального и в масштабах Европы, а именно: первой в Венгрии военной Академии (Magyar Hadi Főiskola), функционировавшей в 1848-1849 годах. Автор показывает те усилия, благодаря которым венгерское законодательство, но прежде всего военный министр Лазар Месарош и профессор университета доктор Йозеф Петцельт в условиях событий освободительной борьбы 1848-1849 годов создали в Пеште современную венгерскую военную академию, имевшую передовую организацию и современную учебную программу. На конкурс в Венгерскую Военную Академию подали заявки 335 юношей, и на приемных экзаменах 4 января 1849 года на первый курс начального класса было принято 38 человек. Высшее военное учебное заведение Венгрии было торжественно открыто уже при австрийской военной оккупации 7 января 1849 года, и обучение продолжалось до 17 января 1849 года, когда Венгерская Военная Академия была насильственно закрыта. Тогда часть преподавателей и курсантов Академии вступила в гонимую армию. Министерство военных дел Венгрии, начиная с февраля и вплоть до июля 1849 года вели систематическую борьбу за открытие вновь Венгерской Военной Академии, что однако было невозможным вследствие исторического складывания военных событий.